

Na het centraal overleg

Eens te meer is onlangs gebleken dat het centrale overleg tussen werkgevers, werknemers en overheid over de arbeidsvoorwaarden volstrekt is gedegeneerd tot een poppenkast. De kans op het afsluiten van een centraal akkoord is tot het absolute nulpunt gedaald en het wekt bevreemding dat de heren vakbondsleiders en werkgeversvertegenwoordigers zich nog steeds de moeite getroosten om voor het centraal overleg naar Den Haag te reizen. De bijeenkomsten aldaar vervullen slechts de functie van een „rondje polariseren”: de leiders van werkgevers en werknemers slijpen de messen om elkaar in de werkelijke onderhandelingen te lijf te kunnen gaan.

Van de vertegenwoordigers van de werkgeverscentrales is bekend dat zij al jaren vrijwel geen enkel mandaat van de leden verkrijgen, om in de centrale onderhandelingen toezeggingen te doen. De werkgevers voelen er niets voor twee ronden te doorlopen — centrale en bedrijfstaksgewijze onderhandelingen — waarin concessies moeten worden gedaan. Zij wachten liever zo lang mogelijk met inleveren en dat is een volkomen begrijpelijke strategie. Maar ook de vakbeweging beschouwt het centraal overleg niet meer als een geschikte methode om overeenstemming over de arbeidsvoorwaarden te bereiken. In de eerste plaats is het zwaartepunt van de onderhandelingen verschoven naar onderwerpen die zich veel moeilijker op nationaal niveau laten regelen (b.v. apo's i.p.v. voornamelijk looneisen), in de tweede plaats conformeren de achterbannen in de verschillende bonden zich niet meer zo gemakkelijk aan een centrale lijn zoals blijkt uit de uiteenlopende opstelling binnen de FNV t.a.v. de f. 20- eis en de vormgeving van de arbeidstijdverkorting.

Het is dus alleen nog maar de overheid die probeert het instituut van het centrale overleg in stand te houden. Ook dat is begrijpelijk, omdat het centraal overleg de overheid de kans biedt invloed uit te oefenen op de uitkomsten van het arbeidsvoorwaardenoverleg, die direct implicaties hebben voor de omvang van de collectieve sector. Weliswaar kan de overheid slechts voornamelijk invloed op de uitkomsten verkrijgen door met de geldbuidel te rammelen, maar zij heeft zich de afgelopen jaren van dat middel zeker niet afkerig getoond. Ook in het recente overleg heeft minister Albada zich buitengewoon beijverd om het georganiseerde bedrijfsleven eerst aan de onderhandelingstafel te houden en later opnieuw rond de tafel te krijgen, maar de mislukking van zijn inspanningen was voorzienbaar en onvermijdelijk. Bovendien was zijn geldbuidel slecht gevuld.

Het is van belang dat bij deze stand van zaken m.b.t. het centraal overleg recentelijk twee voorstellen zijn gedaan die betrekking hebben op de structuur van het arbeidsvoorwaardenoverleg. De voorzitter van het NCW, Ir. J. de Wit, heeft voorgesteld de strekking van het centrale overleg te beperken tot het bespreken van ontwikkelingen op lange termijn, en de cao-onderhandelingen geheel te verplaatsen naar bedrijfstak- en bedrijfsniveau. Daarnaast zouden op dat laatste niveau de bevoegdheden en verantwoordelijkheden moeten worden uitgebreid, o.a. op het gebied van het sectorstructuurbeleid, werkgelegenheidsmaatregelen, de steunverlening aan bedrijven en het regionale beleid, waarbij dan met de resultaten van het overleg op centraal niveau rekening zou moeten worden gehouden. Hoewel de suggesties van Ir. De Wit veel aandacht hebben getrokken, is op voorhand nog niet duidelijk hoe daarmee het arbeidsvoorwaardenoverleg kan worden gestroomlijnd. De tegenstellingen op centraal niveau zullen niet veel minder worden. En valt op bedrijfsstakniveau niet veeleer een toename van de problemen te verwachten als het onder-

handelingspakket wordt uitgebreid? Het is de bedoeling van de voorstellen van De Wit om de rol van de centrale overheid in het gehele sociaal-economische gebeuren terug te dringen en de verantwoordelijkheid voor het beleid te decentraliseren. Dat is een bijna even mooie als onrealiseerbare gedachte, zolang een mesostructuur die de verantwoordelijkheden zou kunnen overnemen te enen male ontbreekt.

Dit zelfde bezwaar geldt nog sterker bij een ander voorstel dat veel minder publiciteit heeft gekregen. Het betreft de suggestie van minister Albada om regionale apo's af te sluiten. Hoewel nergens duidelijk is omschreven wat precies onder een regionale apo zou moeten worden verstaan, mag worden verondersteld dat de gedachten uitgaan naar het opzetten van nieuwe regionale overlegkaders waarin werkgevers, werknemers en overheid overleg plegen, met name over de ontwikkeling van het aantal en de kwaliteit van de arbeidsplaatsen in de regio. Als eerste aanzet suggereerde de minister het inrichten van een systeem van vacaturemelding waardoor de aansluiting tussen vraag en aanbod op de regionale arbeidsmarkt zou kunnen worden verbeterd. Op dit voorstel is positief gereageerd, maar het is duidelijk dat het woord apo veel meer impliceert. Een apo houdt in een bindende afspraak en daar wringt de schoen. Er bestaan geen regionale organen van werkgevers of werknemers die bindende afspraken over arbeidsvoorwaarden zouden kunnen maken en de vakbeweging noch de werkgeversorganisaties voelen ervoor die op te richten. Regionale apo's zouden het landelijke en bedrijfstakoverleg doorkruisen en de vakbeweging is zeer bevreemd dat in verschillende regio's cao's met uiteenlopende arbeidsvoorwaarden voor gelijke functies tot stand zouden worden gebracht. De „bokkesprong” van Albada werd daarom snel van tafel geveegd. Ook de werkgevers zien niets in een doorkruising van het bedrijfstakoverleg door regionale regelingen.

Was het begrip regionale apo als zodanig dus een kort leven beschoren, in verkapte vorm dook het weer op in het „arbeidsplaatsenplan” voor het Noorden. Volgens dit plan dat is ingepast in het Integraal Structuurplan Noorden des Lands (ISP) zullen in het Noorden tot 1981 10.000 extra arbeidsplaatsen worden geschapen als compensatie voor het verlies aan arbeidsplaatsen dat wordt veroorzaakt door de bezuinigingen van Bestek '81. Zijdelings zij aangetekend dat in het oorspronkelijke ISP de creatie van 20.000 arbeidsplaatsen tot 1981 noodzakelijk wordt geacht. Over dit plan dat o.a. vervroegde pensionering voor het gehele Noorden omvat, is door het kabinet met de provinciale besturen overeenstemming bereikt. Vakbeweging noch werkgevers zijn in de opzet ervan gekend, maar wat ernstiger is: zij hechten ook geen enkel geloof aan de realiseerbaarheid ervan. Deze gang van zaken moge illustreren hoe ver de idee van een regionale apo van realisatie verwijderd is.

De plannen van De Wit en Albada tonen aan dat in geval van decentralisatie van het overleg over arbeidsvoorwaarden en sociaal-economisch beleid naar bedrijfstakken de overheid buiten spel staat, en in geval van decentralisatie naar regio's het georganiseerde bedrijfsleven. De bij een georiënteerde marktconomie behorende mesostructuur ontbreekt. Nu de tijd van het centraal overleg voorbij is, is het zoeken naar nieuwe overlevingsvormen geboden. Zolang daarop geen zicht is, zal het zeker behelpen blijven.

L. van der Geest

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i> Na het centraal overleg	137
Column Twee zielen, door <i>Drs. L. Hoffman</i>	139
<i>Dr. Ir. A. Kapteyn en Ir. F. G. van Herwaarden:</i> Afhankelijkheid van voorkeuren en optimale inkomensverdeling	140
Vacatures	144
<i>Ir. J. van der Meer:</i> Bruto-winstnivellering ter bestrijding van werkloosheid	145
<i>Drs. H. Meijers:</i> Zit er nog iets in de VAD?	148
Fisconomie Enkele kanttekeningen bij de theorie van het economisch draagvlak, door <i>Drs. D. A. Albrechtse</i>	152
Mededelingen	154
Boekennieuws Paul Einzig: Goud en geld, door <i>Drs. A. Ketting</i>	155
Malcolm Warner (ed.): Organizational choice and constraint: approaches to the sociology of enterprise behaviour, door <i>Prof. Dr. P. G. M. Hesseling</i>	156

*Hoe vaak wordt ESB niet geciteerd in kranten
en tijdschriften?*

ESB: blijft toch bescheiden.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:
STRAAT:
PLAATS:
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):
Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Kláussen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Adjunct-redacteur-secretaris: T. de Bruin*

*Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie:
postbus 4224 3006 AE Rotterdam.
Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701,
redactie: toestel 3790.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.*

*Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.*

*Abonnementsprijs: f. 144,04 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 101,40
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

*Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch
Statistische Berichten te Rotterdam.*

*Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,30
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.*

Advertentieverkoop:

*Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101*

*Alle orders worden afgesloten en
uitgevoerd overeenkomstig de
Regelen voor het Advertentiewezen.*

*Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut*

*Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.*

Onderzoekafdelingen:

*Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek*

Twee zielen

Bijna een jaar geleden trok de Westduitse minister van Economische Zaken Lambsdorff veel aandacht door tijdens een zitting van de Raad van ministers van de EG een nota te verspreiden waarmee op niet mis te verstane wijze de pogingen om tot een Europees sectorbeleid te komen de grond in werden geboord 1). Een dergelijk beleid werd min of meer door al zijn collega's bepleit. Zij deden dat omdat, vanwege de sterke internationale vervlechting der industrie, de ernstige economische problemen moeilijk binnenslands oplosbaar bleken. Het EEG-verdrag, vastgesteld in een periode van vrijwel onbelemmerde groei, voorziet nauwelijks in een Europese aanpak van deze problemen 2). Voorwaarde voor een dergelijke aanpak is daarom eenstemmigheid van alle lidstaten. Zonder eenstemmigheid kan elk lid op grond van het EEG-verdrag een Europees sectorbeleid voorkomen.

Wat waren de Westduitse motieven tegen zo'n beleid? De nota noemt er drie:

- het bewerkstelligen van structuurveranderingen is in de eerste plaats een taak voor de ondernemers; de overheid dient daarvoor een passend klimaat te scheppen;
- het is onmogelijk te voorspellen in welke richting structuurveranderingen zich ontwikkelen. Het maken van prognoses is daarom gevaarlijk omdat ze tot verkeerde investeringen kunnen leiden;
- de voornaamste prikkel voor de aanpassing van achterhaalde structuren wordt gegeven door de concurrentie op de markt.

Is West-Duitsland werkelijk zo zuiver in de liberale leer dat vrijwel ieder overheidsingrijpen uit den boze is? Indien we de officiële publikaties van het Duitse Ministerie van Economische Zaken moeten geloven, luidt het antwoord op deze vraag ondubbelzinnig: ja!

Deze zuivere leer is overigens niet

afkomstig van minister Lambsdorff. Ook zijn voorganger Friderichs wist erover mee te praten. Hij schreef er zelfs een boek over 3). Toch bestaan er aanwijzingen dat het Duitse geloof in de vrije-markteconomie slechts des zondags wordt beleden.

Op een symposium over industriebeleid in Hongarije in september 1978, presenteerde de Duitser Dr. Oppenländer van het IFO-instituut de resultaten van een studie die hij in opdracht van het Westduitse Ministerie van Economische Zaken had verricht 4). Deze studie gaf per sector de effecten aan van diverse vormen van financiële steun op de export. Op een vraag van een ambtenaar van het Nederlandse Ministerie van Economische Zaken of deze studie een verandering inluidde van het Duitse industriebeleid, antwoordde Oppenländer ontwijkend dat hij vermoedde dat de Duitse regering wel iets met deze studie zal willen doen. Oppenländer werd echter in het openbaar terechtgewezen door een hoge Duitse ambtenaar, mevr. Büchner-Schöpf, van wie wordt beweerd dat ze veel invloed heeft op het huidige Duitse beleid ten aanzien van de EG: de liberale leer bleef hoog in het vaandel.

Oppenländer kon echter weten dat Duitsland reeds jaren een binnenslands economisch beleid voert, dat tamelijk protectionistisch is. Op het zesde Ottobeurener Wirtschaftswissenschaftlichen Seminars, handelend over „Strukturwandel und Strukturpolitik“ dat in september 1976 werd gehouden, presenteerde Prof. Peters een referaat waarin hij op ondubbelzinnige wijze uiteen-

zette dat de economische politiek van West-Duitsland mercantilistisch is 5). En Peters kan het weten, want voordat hij hoogleraar werd, was hij ambtenaar bij het Duitse Ministerie van Economische Zaken. Zijn conclusies vat ik kort samen:

- ruim de helft van de Duitse sectorpolitiek is gericht op instandhouding en vertraging;
- conceptie en werkelijkheid van de sectorpolitiek sluiten niet op elkaar aan;
- door het gevoerde sectorbeleid is de bereidheid van ondernemingen zich aan veranderingen aan te passen verminderd;
- de protectionistische politiek is één van de hoofdoorzaken van de deformatie der vrije-markteconomie.

Zo zien we dat ook in West-Duitsland het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Wil de Bondsregering langs deze weg de EG volledig voor haar eigen belang aanwenden? Is dat de praktische betekenis van Goethes uitspraak: „Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust“?

1) Memorandum betreffende het structuurbeleid van de EG op industriegebied, Bonn, 28 april 1978.

2) De artikelen 7 en 85 van het EEG-verdrag verbieden in principe vrijwel iedere marktordering.

3) H. Friderichs, *Mut zum Markt. Wirtschaftspolitik ohne Illusionen*, Stuttgart, 1974.

4) K.H. Oppenländer, *Exports and simulation of economic growth — development and experiences in West German industry*, München, 1978.

5) H.R. Peters, *Konzeption und Wirklichkeit der sektoralen Strukturpolitik in der Bundesrepublik Deutschland*, in: G. Bombach, B. Gahlen en A.E. Ott (red.), *Probleme des Strukturwandels und der Strukturpolitik*, Tübingen, 1977.

Afhankelijkheid van voorkeuren en optimale inkomensverdeling

DR. IR. A. KAPTEYN*
IR. F. G. VAN HERWAARDEN*

Uit een aantal recente empirische studies 1) is gebleken, dat iemands gevoel van welbevinden veeleer wordt bepaald door zijn relatieve positie in de inkomensverdeling dan door de absolute hoogte van het inkomen. Dit verschijnsel kan men verklaren uit de onderlinge afhankelijkheid van individuele voorkeuren. De veronderstelling van afhankelijkheid van voorkeuren heeft verstrekkende consequenties voor beleidsvorming op het gebied van de inkomensverdeling en de economische groei. In dit artikel presenteren we een empirische studie 2) van de welvaarts-effecten van inkomensherverdelende maatregelen en economische groei, gebaseerd op een kwantitatief model 3) van de afhankelijkheid van preferenties.

Inleiding

Er waren eens twee vrienden, Hans en Christiaan. Hans verdiende f. 40.000 netto per jaar en Christiaan f. 30.000 netto per jaar 4). Een rondtrekkende gedragswetenschapper vroeg op een dag wat zij van hun inkomen vonden. Hans vertelde dat hij zijn inkomen waardeerde met een 8, terwijl Christiaan zijn inkomen met een 7 zei te waarderen. Door een promotie in het bedrijf waar hij werkte werd op een goede dag Christiaans inkomen verhoogd tot f. 45.000 per jaar. Na enige tijd kwam de gedragswetenschapper opnieuw op bezoek. Gevraagd naar zijn inkomenswaardering antwoordde Christiaan dat hij zijn nieuwe inkomen met een 8 waardeerde.

Vraag: hoe loopt dit sprookje af? Voor het antwoord op die vraag moeten we wat meer van de verteller weten. Als de verteller gelooft dat individuele voorkeuren 5) onafhankelijk zijn, zal hij waarschijnlijk zeggen dat Hans en Christiaan nu even tevreden zijn met hun inkomen. Dank zij de verworven gelijkheid leven zij nog lang en gelukkig in perfecte harmonie. Een verteller die gelooft dat de preferenties van Hans worden beïnvloed door Christiaans inkomensstijging zal een minder harmonieus slot verzinnen voor het sprookje. Ten gevolge van Christiaans inkomensstijging wordt het aspiratieniveau van Hans verhoogd en hij waardeert zijn f. 40.000 per jaar lager dan voorheen, laten we zeggen met een $7\frac{1}{2}$. Deze achteruitgang kan ertoe leiden dat Hans harder gaat werken om via een hoger inkomen weer zijn oude waardering te bereiken. Zijn hogere inkomen verlaagt echter weer Christiaans inkomenswaardering die op zijn beurt harder gaat werken, en de competitie maatschappij is geboren.

Twee aspecten van het geschetste voorbeeld willen we benadrukken. In de eerste plaats blijken de conclusies m.b.t. het

welvaartseffect van Christiaans inkomensgroei nogal sterk af te hangen van de veronderstelling van de onafhankelijkheid van voorkeuren. Bij veronderstelde afhankelijkheid moet Christiaans inkomensgroei minder positief beoordeeld worden wegens het negatieve externe effect op de inkomenswaardering van Hans 6). In de tweede plaats blijkt het bij veronderstelde afhankelijkheid van voorkeuren moeilijker te zijn om iets te zeggen over de welvaartseffecten van inkomensveranderingen. Dit feit vormt de voornaamste verklaring voor het verschijnsel dat in de economische literatuur vrijwel altijd onafhankelijkheid van voorkeuren verondersteld wordt. In het bijzonder de theoretische fundering van inkomensongelijkheidsmaatstaven gaat onveranderlijk uit van onafhankelijkheid van preferenties 7).

Daar we een kwantitatief model van afhankelijke voorkeuren hebben ontwikkeld 8), zijn we in staat empirisch de

* De auteurs zijn verbonden aan het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector, RU Leiden. De studie is mede tot stand gekomen met steun van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO) en is onderdeel van het „Leidse Inkomenswaarderingproject”. De gebruikte gegevens zijn afkomstig van een enquête onder leden van de Consumentenbond, ontworpen door Prof. Dr. B. M. S. van Praag. Wij zijn erkentelijk voor hun bereidwilligheid de gegevens ter beschikking te stellen. Wij danken Prof. Dr. B. M. S. van Praag, Drs. J. Buyze en Drs. T. J. Wansbeek voor hun opmerkingen.

1) Bijvoorbeeld: R. A. Easterlin, Does economic growth improve the human lot?, in P. A. David en M. W. Reder (eds), *National and household in economic growth, Essays in honor of Moses Abramowitz*, Academic Press, New York, 1974.

2) Een uitgebreid verslag is te vinden in: A. Kapteyn en F. G. van Herwaarden, *Interdependent welfare functions and optimal income distribution*, Report 76.12, Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector, RU Leiden, 1976.

3) Een korte beschrijving van dit model werd gepresenteerd in *ESB* van vorige week: B. M. S. van Praag, A. Kapteyn, F. G. van Herwaarden, *Individuele welvaartsfuncties en sociale referentiegroepen*. Het volledige verslag is te vinden in: A. Kapteyn, B. M. S. van Praag en F. G. van Herwaarden, *Individual welfare functions and social reference spaces*, Report 76.01, Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector, RU Leiden, 1976.

4) Voor zover we in dit artikel over inkomen spreken, bedoelen we onveranderlijk netto inkomens.

5) In dit artikel gebruiken we de termen „voorkeuren” en „preferenties” als synoniemen. Formeel worden voorkeuren beschreven door een nutsfunctie (ook wel welvaartsfunctie genoemd). Als we dus zeggen dat de voorkeuren van twee individuen onafhankelijk zijn, dan impliceert dat, dat ook hun nut, ofwel hun welvaart, onafhankelijk is.

6) Het is natuurlijk ook denkbaar dat positieve externe effecten optreden. De implicaties van positieve externe effecten zijn bestudeerd door Hochman en Rodgers. Men zie bijvoorbeeld: H. M. Hochman en J. D. Rodgers, Pareto optimal redistribution, in *The American economic review*, 1969, vol. 59, blz. 542-557. In het algemeen achten we positieve externe effecten echter niet plausibel (zie het vervolg), zodat we die mogelijkheid verder buiten beschouwing laten.

7) Zie bijvoorbeeld: A. K. Sen, *On economic inequality*, Clarendon Press, Oxford, 1973.

8) Zoals beschreven in het artikel in *ESB* van vorige week door Van Praag, Kapteyn en Van Herwaarden.

welvaartseffecten van inkomensveranderingen te bestuderen. Achtereenvolgens worden nu de analysemethode, de resultaten en een discussie van de resultaten gepresenteerd. We hechten eraan te benadrukken dat de te presenteren analyse beschouwd dient te worden als een *illustratie* van de consequenties van de afhankelijkheid van preferenties. Daar het opnemen van afhankelijke voorkeuren in een model van optimale inkomensverdeling tot aanzienlijke complicaties leidt, hebben we ons gerechtigd gevoeld in deze eerste studie het model op andere punten te vereenvoudigen.

De belangrijkste vereenvoudigende veronderstelling is dat bij de studie van de inkomenshervreiding geen rekening wordt gehouden met eventuele gevolgen voor de arbeidsproductiviteit, de bereidheid om een baan te zoeken, de motivering om carrière te maken, e.d. Vanzelfsprekend zou hier eigenlijk met deze gevolgen rekening moeten worden gehouden. Daar we in de eerste plaats wilden onderzoeken in hoeverre afhankelijkheid van voorkeuren implicaties heeft voor het beleid, hebben we ons daarop geconcentreerd.

De definitie van een optimale inkomensverdeling

Om te bepalen welke inkomensverdeling optimaal is, is een criterium nodig. We zullen, bij een gegeven nationaal inkomen, een inkomensverdeling *optimaal* noemen, indien bij deze verdeling de gemiddelde welvaart in de maatschappij het hoogst is. Voor de meting van de welvaart van individuen wordt het door Van Praag ontwikkelde concept van de individuele *welvaartsfunctie van het inkomen* (WFI) gebruikt 9).

Bij het gekozen criterium kunnen uiteraard allerlei vraagtekens worden gezet. Een volging van Rawls 10) b.v. zou een inkomensverdeling optimaal noemen indien ieders welvaart even hoog is 11). Inderdaad is de keuze van het optimaliteitscriterium gebaseerd op normen en waarden, waarover niet noodzakelijkerwijs eenstemmigheid behoort te bestaan. Het door ons gehanteerde criterium van maximale gemiddelde welvaart is gebaseerd op twee overwegingen.

In de eerste plaats kan het criterium van de gemiddelde welvaart worden afgeleid uit een scala van ethische stelsels die gebaseerd zijn op betrekkelijk algemeen aanvaarde normen, zoals eerlijkheid, onpartijdigheid en rationaliteit 12).

In de tweede plaats spreekt het criterium aan. Omdat WFI's waarden in een begrensde interval aannemen, waarvoor gemeenlijk een [0,10]-schaal wordt gekozen, ligt ook de gemiddelde welvaart tussen 0 en 10. Wegens de gelijkenis met rapportcijfers is de betekenis van het begrip gemiddelde welvaart gemakkelijk aan te voelen.

Overigens blijkt de gekozen maatstaf in de praktijk allerlei eigenschappen gemeen te hebben met andere criteria. De volging van Rawls die optimaliteit voornamelijk definieert in termen van gelijkheid zal tot zijn plezierige verrassing bemenken dat, dank zij de vorm van de WFI, ons criterium ook de tendens vertoont een tamelijk gelijke inkomensverdeling als optimaler te definiëren dan een ongelijke verdeling. We komen hier nog op terug.

Een fundamenteel probleem met de gekozen maatstaf is dat impliciet wordt aangenomen dat WFI's van verschillende personen met elkaar kunnen worden vergeleken en dat een operatie als het berekenen van een gemiddelde welvaart zin heeft. Dit probleem van interpersonele nutsvergelijking houdt de gemoederen in de economische wetenschap al lang bezig. Het is niet overdreven te zeggen dat er twee kampen zijn (van mensen die zeggen dat interpersonele nutsvergelijking *wel* mogelijk is en van mensen die zeggen dat het *niet* mogelijk is) waartussen de communicatie matig is. Dit is niet verwonderlijk. Zaken als de meetbaarheid en de interpersonele vergelijkbaarheid van nut behoren eerder tot de filosofie dan tot de economie. Daar filosofische kwesties zich niet lenen voor empirische toetsing zijn de meningen op dit gebied ook vaak geprononceerder en de discussies polemischer.

Onze houding ten opzichte van de interpersonele vergelijkbaarheid van nut is pragmatisch. Het WFI-concept is naar onze mening een redelijke reflectie van het nutsbegrip zoals dat gehanteerd wordt in de economische wetenschap. Hierbij moet bedacht worden dat theoretische concepten tot op zekere hoogte gedefinieerd worden door de wijze waarop ze gemeten worden. Omdat een WFI gemeten wordt door middel van directe vragen aan individuen over de waardering van inkomen, menen we met name dat de WFI geschikt is als welvaartsindicator. De interpersonele vergelijkbaarheid ten slotte, kan gemotiveerd worden door het feit dat de vraagstelling voor alle respondenten gelijk is. De aanname van de mogelijkheid van de interpersonele nutsvergelijking komt dan neer op de veronderstelling dat woorden als „goed”, „uitstekend”, enz. voor verschillende mensen in hetzelfde taalgebied een identieke betekenis hebben. Lezers die interpersonele nutsvergelijking fundamenteel onmogelijk achten, kunnen het vervolg van dit artikel ongelezen laten. Dezelfde lezers zullen zich ongetwijfeld ook consequent onthouden van normatieve uitspraken over inkomensverdeling.

Een meer technische opmerking met betrekking tot het gekozen criterium betreft de berekening van het gemiddelde. WFI's zijn uitsluitend gemeten van gezinshoofden. Bij de maximering van de gemiddelde welvaart van gezinshoofden zouden personen in kleine gezinnen een relatief zwaar gewicht krijgen. Daarom is bij de bepaling van de gemiddelde welvaart gewogen met een functie van de gezinssamenstelling 13). De weging is zodanig gekozen dat in een optimale inkomensverdeling personen in gezinnen van verschillende samenstelling, maar overigens met dezelfde sociale kenmerken, dezelfde welvaart genieten. Er wordt dan, m.a.w., exact gecompenseerd voor verschillen in kosten van levensonderhoud die het gevolg zijn van verschillen in gezinssamenstelling.

De berekening van de optimale inkomensverdeling

De gebruikte steekproef is dezelfde als die waarop het model van afhankelijke voorkeuren is geschat 14). Technisch bezien komt het zoeken naar een optimale inkomensverdeling neer op het optimaal herverdelen van inkomen over de respondenten in de steekproef. Wegens de onderlinge afhankelijkheid van de WFI's heeft in principe elke herverdeling van inkomen invloed op alle welvaartsniveaus. Er zijn enkele duizenden respondenten in de steekproef, zodat zelfs een zeer grote computer niet in staat is een optimale verdeling binnen redelijke tijd te vinden. Het is echter mogelijk het verdelingsprobleem te splitsen in twee stappen. Eerst wordt het inkomen optimaal verdeeld over sociale typen, d.w.z. groepen mensen met gelijke sociale kenmerken 15). Vervolgens wordt het inkomen optimaal verdeeld over de mensen binnen sociale typen. Bij het berekenen van de welvaartsverandering ten gevolge van inkomenshervreiding wordt rekening gehouden met het feit dat het model van de afhankelijkheid van voorkeuren geen volledige verklaring geeft van individuele welvaartsverschillen. De onzekerheid over de ontbrekende

9) Zie het *ESB*-artikel van vorige week.

10) J. Rawls, *A theory of justice*, Oxford University Press, Londen, 1971.

11) Voor de goede orde: Rawls pleit niet voor volstrekte gelijkheid. Maar in de situatie waarin we afzien van productiviteitseffecten van inkomensverdeling, impliceert zijn theorie dat gelijkheid optimaal is.

12) In de uitgebreide versie van deze studie (Kapteyn en Van Herwaarden, op. cit., 1976) noemen we een aantal van die stelsels. Voor een discussie verwijzen we naar: J. C. Harsanyi, Nonlinear social welfare functions, in *Theory and decision*, 1975, vol. 6, blz. 311-332.

13) Details worden gegeven in Kapteyn en Van Herwaarden, op. cit., 1976.

14) Een steekproef van ongeveer 3.000 leden van de Consumentenbond, getrokken in 1971. Zie ook *ESB* van vorige week.

15) Zie *ESB* van vorige week.

verklaring wordt gesimuleerd door aan het model een stochastisch deel toe te voegen 16).

Daar de gebruikte steekproef van leden van de Consumentenbond niet representatief is voor het Nederlandse volk, heeft voor de bepaling van het gemiddeld netto inkomen en de gemiddelde welvaart een herweging plaatsgevonden. In hoeverre door de herweging de resultaten representatief voor het Nederlandse volk zijn geworden is moeilijk te zeggen. Naar onze indruk zijn de schattingen van het gemiddelde netto inkomen en de gemiddelde welvaart in 1971 aan de hoge kant. Vergelijking met statistische gegevens is moeilijk, enerzijds wegens verschillen in inkomensdefinities, anderzijds omdat in de gebruikte steekproef mensen van 65 jaar en ouder ontbreken 17). Wegens het illustratieve karakter van deze studie behoeft o.i. aan het niet volledig representatief zijn van de steekproef niet bijzonder zwaar getild te worden.

De optimale inkomensverdeling

In tabel 1 presenteren we de gemiddelde inkomens van mensen met verschillende sociale kenmerken, zowel voor de werkelijke situatie in 1971 als voor de berekende optimale situatie.

De herverdeling van inkomens die nodig is om de gemiddelde welvaart te maximaliseren is blijkens tabel 1 bijzonder drastisch. We zullen de resultaten voor elk van de sociale kenmerken bespreken.

• *Opleiding.* Kennelijk vereist een optimale verdeling dat mensen met een hogere opleiding flink wat inleveren bij de lagere opgeleiden. Dit resultaat is een direct gevolg van het gebruikte model van afhankelijke voorkeuren. Mensen met een lagere opleiding blijken zich meer te laten beïnvloeden door het inkomen van mensen met hogere opleiding dan omgekeerd. Als gevolg daarvan stijgt de gemiddelde welvaart wanneer we inkomen herverdelen van hogere opleidingen naar lagere. Immers, omdat de lagere opleidingen zich nogal sterk

laten beïnvloeden door het inkomen van de hoger opgeleiden, betekent alleen een inkomensreductie van de laatsten al een welvaartsverhoging van de eersten. Bovendien krijgen ze dan nog een hoger inkomen. De inkomensreductie van de hoger opgeleiden leidt natuurlijk tot een welvaartsdaling voor deze groep, maar omdat ze zich weinig spiegelen aan de lagere opleidingen wordt hun welvaart in elk geval niet extra gedrukt door het stijgende inkomen van de lagere opleidingen. Kort gezegd: bij herverdeling van hoger opgeleiden naar lager opgeleiden, lijden de eersten alleen een direct verlies ten gevolge van de inkomensdaling. De lagere opleidingen hebben naast de directe welvaartswinst ten gevolge van de inkomensstijging ook nog een indirecte winst omdat hun referentiekader (het inkomen van de hoger opgeleiden) daalt. Hoewel de gevonden uitkomst dus binnen het model te interpreteren is, zullen velen waarschijnlijk toch moeite hebben met het aanvaarden van het resultaat. Het is goed er nog eens op te wijzen dat we produktiviteitsverliezen ten gevolge van inkomensveranderingen buiten beschouwing hebben gelaten. Indien de hoger opgeleiden minder gaan werken als reactie op hun inkomensverlies kan dat leiden tot een algehele inkomenssteruggang die de gevonden verdeling niet langer optimaal doet zijn. Rekening houden met produktiviteitsverlies kan m.a.w. tot een andere optimale verdeling leiden.

• *Werkomgeving.* De zelfstandigen moeten een flinke veer laten. Dit komt omdat volgens het model van afhankelijke voorkeuren de niet-werkenden en werknemers in loondienst gevoeliger zijn voor het inkomen van de zelfstandigen dan omgekeerd. We zien ook dat de niet-werkenden er flink op vooruit gaan. Ook dit is een gevolg van de grote gevoeligheid van de preferenties van de niet-werkenden voor het inkomen van de werkenden. De verwaarlozing van produktiviteits-

16) Een meer precieze uitleg wordt gegeven in Kapteyn en Van Herwaarden, op. cit., 1976.

17) De reden is gegeven in Kapteyn, Van Praag, Van Herwaarden, op. cit., 1976.

Tabel 1. Gemiddeld inkomen per sociaal kenmerk voor de werkelijke inkomensverdeling (oktober 1971) en de optimale inkomensverdeling a)

Kenmerk	1	2	3	4	5
Opleiding b)	lager onderwijs	uitgebreid lager onderwijs	middelbaar onderwijs	universitair onderwijs	
w	14.449	17.356	21.019	26.168	
o	16.442 (+ 13,8) c)	16.454 (- 5,2)	16.053 (- 23,6)	15.869 (- 39,4)	
Werkomgeving	in loondienst	zelfstandige	niet werkzaam		
w	16.144	21.650	13.937		
o	16.483 (+ 2,1)	16.029 (- 26,0)	15.727 (+ 12,8)		
Beroep	geschoold of ongeschoold arbeider	administratief	lager/middelbaar leidinggevend	onderwijs vrije beroepen	niet werkzaam
w	12.214	15.637	16.617	21.176	13.937
o	16.311 (+ 33,5)	16.120 (+ 3,1)	16.831 (+ 1,3)	16.409 (- 22,5)	15.727 (+ 12,8)
Urbanisatiegraad	minder dan 50.000 inw.	50.000 inw. of meer			
w	16.921	15.657			
o	16.473 (- 2,6)	16.246 (+ 3,8)			
Leeftijd	Jonger dan 25 jaar	25 jaar t/m 34 jaar	35 jaar t/m 49 jaar	50 jaar t/m 64 jaar	
w	11.104	13.903	17.258	18.437	
o	15.808 (+ 42,4)	15.828 (+ 13,8)	16.888 (- 2,1)	16.345 (- 11,3)	
Geografie	buiten de Randstad	Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Holland			
w	15.771	17.848			
o	16.553 (+ 5,0)	16.176 (- 9,4)			

a) Alle bedragen luiden in guldens per jaar.

b) w = werkelijk; o = optimaal.

c) Procentuele verandering van w naar o.

effecten speelt hier natuurlijk ook een rol. Mogelijk zal een materiële vooruitgang van de niet-werkenden negatief werken op hun bereidheid om een werkkring te zoeken.

- **Beroep.** De resultaten zijn hier analoog aan die voor opleiding. De lagere beroepen refereren meer aan hogere beroepen dan omgekeerd. Dientengevolge werkt een herverdeling ten gunste van de lager gekwalificeerde beroepen welvaartsverhogend.

- **Urbanisatiegraad.** Daar de inwoners van grotere steden meer refereren aan het inkomen van inwoners in kleinere plaatsen dan omgekeerd krijgen de eersten er wat bij.

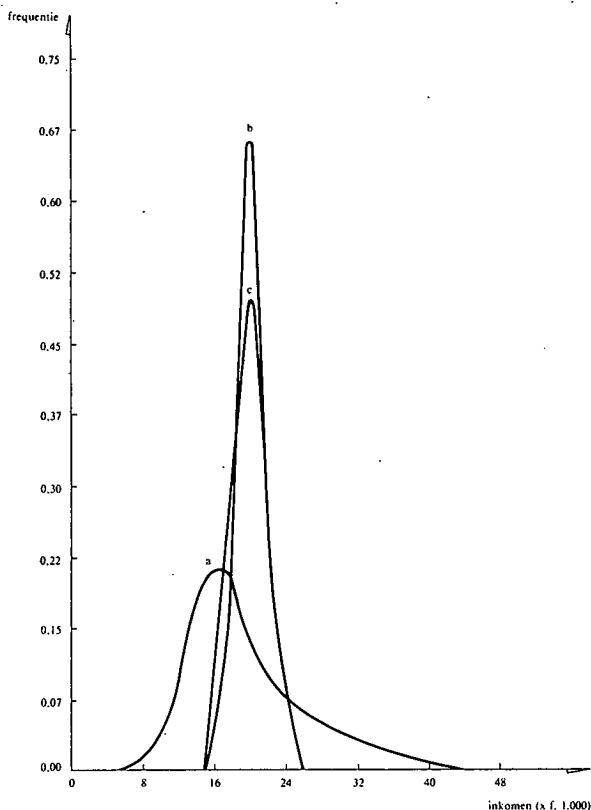
- **Leeftijd.** Het oplopen van het inkomen met de leeftijd blijft globaal behouden maar zwakt sterk af. Deze ontwikkeling weerspiegelt de nivellerende verschuivingen die we bij de ander sociale kenmerken al hebben waargenomen.

- **Geografie.** Mensen buiten de Randstad refereren meer aan mensen binnen de Randstad dan andersom. De bewoners van de Randstad moeten daarom wat inleveren ter wille van een stijging van de gemiddelde welvaart.

De optimale verdeling is aanzienlijk gelijkjer dan de werkelijke verdeling. Dit blijkt uit figuur 1. In figuur 1 is ook de gelijke inkomensverdeling weergegeven, d.w.z. de verdeling waarbij gezinnen van gelijke samenstelling een even hoog inkomen hebben en de verschillen in inkomen tussen gezinnen van ongelijke samenstelling precies groot genoeg zijn om de verschillen in kosten van levensonderhoud te compenseren.

Kennelijk verschillen de optimale en de gelijke inkomensverdeling niet veel. Desondanks is het feit dat ze niet identiek zijn opmerkelijk. Dit is het gevolg van de onderlinge afhankelijkheid van voorkeuren. Men kan bewijzen dat wanneer onafhankelijkheid verondersteld wordt, de gemiddelde welvaart maximaal is bij een gelijke inkomensverdeling.

Figuur 1. Inkomensverdeling in drie gevallen: a. werkelijke inkomensverdeling; b. gelijke inkomensverdeling; c. optimale inkomensverdeling.

De welvaartsaspecten van inkomensverdeling

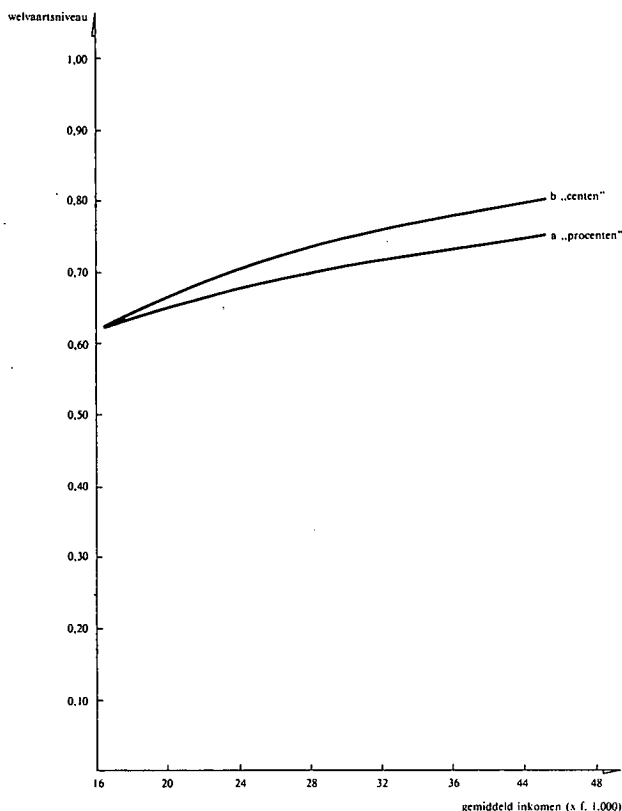
Volgens onze berekeningen was de gemiddelde welvaart in 1971 gelijk aan 6,33. Bij hetzelfde gemiddelde inkomen zou

een gelijk inkomen een gemiddeld welvaartsniveau van 6,79 hebben opgeleverd. Een optimale inkomensverdeling levert een nog iets hogere gemiddelde welvaart van 6,83.

Deze verschillen zijn op het eerste gezicht niet erg groot en men kan zich afvragen of deze betrekkelijk geringe welvaartsverschillen de gigantische inkomensherverdeling rechtvaardigen die nodig is om die verschillen te bereiken. Voor een antwoord op die vraag is het interessant te onderzoeken op welke andere wijze een stijging van de gemiddelde welvaart bereikt kan worden. Een voor de hand liggende methode is een algemene inkomensstijging, d.w.z. economische groei. Dat alternatief hebben we onderzocht met hetzelfde model. Voor het bereiken van een welvaartstoename tot 6,83 blijkt een reële inkomensgroei nodig te zijn van ongeveer 40%. Wegens de vele nadelen die aan economische groei kleven komt het ons voor dat inkomensherverdeling wellicht toch te prefereren is boven economische groei.

De geringe effectiviteit van economische groei is een direct gevolg van de onderlinge afhankelijkheid van individuele voorkeuren. Als we in ons model de interdependentie van preferenties negeren, blijkt 10% economische groei al voldoende te zijn om het eerder genoemde gemiddelde welvaartsniveau van 6,83 te bereiken. In plaats van een keuze te maken tussen inkomensherverdeling en economische groei als middelen om welvaart te verhogen, kan men ook denken aan een combinatie van beide methoden. Sinds een aantal jaren wordt van verschillende zijden bepleit algemene salarisstijgingen in centen te doen plaatsvinden en niet in procenten. Figuur 2 illustreert de effecten van respectievelijk inkomensstijging in centen en inkomensstijging in procenten op het gemiddelde welvaartsniveau. Men ziet dat een „centenpolitiek” een gunstiger effect heeft op de gemiddelde welvaart dan een „procentenpolitiek”.

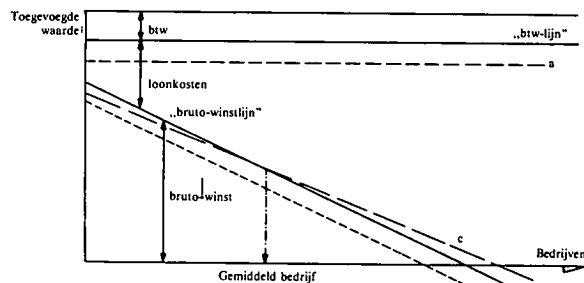
Figuur 2. Twee manieren om de gemiddelde welvaart te verhogen: a. alle inkomens groeien met een gelijk percentage („procenten”); b. alle inkomens groeien met een gelijk bedrag („centen”).

Ten slotte presenteren we in figuur 3 de verdelingen van individuele welvaart behorende bij achtereenvolgens de werke-

In onderstaande figuur is de opbouw van de toegevoegde waarde van bedrijven weergegeven: met behulp van een „btw-lijn” en een „bruto-winstlijn” is aangegeven op welke wijze bij de verschillende bedrijven de toegevoegde waarde is opgebouwd uit de btw, de loonkosten en de bruto winst. De btw-verhoging doet de „btw-lijn” voor alle bedrijven even sterk dalen naar het niveau van de gearceerde lijn a. Bij gelijkblijvende loonkosten daalt als gevolg hiervan de „bruto-winstlijn” naar het niveau van de fijn gearceerde lijn b parallel aan de oorspronkelijke „bruto-winstlijn”. Omdat de btw-verhoging echter gekoppeld is aan een procentuele loonkostenverlaging, gaat de „bruto-winstlijn” over in de grof gearceerde lijn c: het effect van de loonkostenverlaging is sterker naarmate de loonkosten een groter deel van de toegevoegde waarde uitmaken.

Figuur. Effect van bruto-winstnivellering op de toegevoegde waarde van bedrijven

Gevolgen van de nivellering voor de Nederlandse economie

Voor het voorspellen van de effecten van bepaalde maatregelen op de Nederlandse economie kan gebruik worden gemaakt van het door het Centraal Planbureau te Den Haag ontwikkelde Vintaf-II model 1). Om de gevolgen van de nivellering van bruto winsten met behulp van dat model te kunnen voorspellen zal eerst moeten worden nagegaan op welke wijze een dergelijke nivellering in het Vintaf-II model tot uitdrukking kan worden gebracht.

Kern van de beschreven nivellering vormt een met een btw-verhoging gepaard gaande proportionele verlaging van de loonkosten van bedrijven. We zullen hier veronderstellen dat de verlaging van de loonkosten gerealiseerd wordt met behulp van een verlaging van de sociale lasten, waarbij we verder veronderstellen dat het beschikbare inkomen van de werknemers als gevolg van die verlaging niet wordt beïnvloed: de verlaging van de sociale lasten komt dus volledig het bedrijfsleven ten goede. De verhoging van het btw-percentage dient in principe zodanig te zijn dat het verlies aan inkomsten van de overheid als gevolg van de verlaging van de sociale lasten wordt gecompenseerd door de gelden die als gevolg van de btw-verhoging naar de overheid vloeien.

Om van een correcte winstnivellering te kunnen spreken, zullen de effecten van enerzijds de loonkostenverlaging en anderzijds de btw-verhoging in gelijke mate van invloed moeten zijn op alle bedrijven die deel uitmaken van de samenleving. De effecten mogen dus niet afhankelijk zijn van de min of meer toevallige categorie waarbinnen de afzet van een bedrijf valt. De met de nivellering samengaande verhoging van de btw kan daarom niet beperkt blijven tot de afzetcategorieën waarover traditioneel btw wordt geheven, de particuliere consumptie en de materiële overheidsbestedingen. Daarom is er bij de uitgevoerde simulatie van uitgegaan dat naast de bestaande btw een belasting geïntroduceerd is, waardoor ook de investeringen en de export extra worden belast.

Bij de simulatie is er, evenals in het voorgaande, van uitgegaan dat noch de btw-verhoging, noch de loonkostenver-

laging door de bedrijven wordt doorberekend in de prijzen. Verder moet worden opgemerkt dat de maatregel zodanig is gedoseerd, dat het financieringssaldo van de overheid (als percentage van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen) zich het eerste jaar na invoering van de maatregel niet wijzigt; de daartoe uitgevoerde berekening is gebaseerd op de cijfers van het voorgaande jaar. Bij de simulatie is verondersteld dat de werkloosheid zich op een zodanig peil bevindt dat het Phillips-curve-effect geen rol speelt. Tevens is uitgegaan van een extra btw-heffing van 1,5% met ingang van het startjaar op de toegevoegde waarde van de totale productie, dus inclusief export en investeringen. De uit de btw-verhoging te financieren loonkostenverlaging bedraagt 4,1%. De resultaten van de simulatie 2) zijn weergegeven in de tabel.

Tabel. De resultaten van de simulatie

	1e jaar	3e jaar	5e jaar
Loonsom per werknemer in bedrijven	-- 4,4	-- 5,2	-- 6,0
Prijspeil van de toegevoegde waarde van bedrijven tegen factorkosten	-- 2,2	-- 2,7	-- 3,3
Reële arbeidskosten	-- 2,2	-- 2,5	-- 2,7
Bouwjaar oudste jaargang in bedrijf	-- 0,17	-- 0,32	-- 0,56
Arbeidsplaatsen	+ 14	+ 41	+ 74
Werkloosheid	-- 7	-- 28	-- 48
Arbeidsproductiviteit	-- 0,5	-- 0,8	-- 1,4
Prijspeil particuliere consumptie	-- 0,1	-- 0,4	-- 1,0
Prijspeil investeringen in outillage	-- 0,1	-- 0,4	-- 0,6
Prijspeil uitvoer van goederen	-- 0,1	-- 0,3	-- 0,6
Volume particuliere consumptie	-- 0,1	-- 0,5	-- 0,7
Volume investeringen in outillage	-- 3,1	-- 2,1	-- 3,2
Volume uitvoer van goederen	0,0	+ 0,4	+ 0,9
Volume invoer van goederen	-- 0,7	-- 0,8	-- 1,2
Volume productie van bedrijven	-- 0,3	0,0	+ 0,1
Reëel vrij beschikbaar inkomen per loontrekker	-- 0,2	-- 0,4	-- 0,6
Arbeidsinkomenquote bedrijven	-- 2,9	-- 3,0	-- 0,7
Saldo lopende rekening betalingsbalans	+ 0,3	+ 0,4	+ 1,0
Financieringssaldo overheid	+ 0,1	-- 0,2	-- 0,3

Mutaties: betalingsbalans in mrd. guldens; bouwjaar: in jaren; werkloosheid en arbeidsplaatsen: in duizenden personen; overige: percentages.

De resultaten laten de daling van de prijs van de toegevoegde waarde tegen factorkosten zien, die per definitie optreedt als gevolg van de btw-verhoging bij constante marktprijzen; hierdoor gaan overeenkomstig de modelvergelijkingen de reële arbeidskosten omhoog. Uit de btw-verhoging wordt echter, bij de gevoerde politiek, een verlaging van de loonkosten gefinancierd die zo groot is, dat desondanks de reële arbeidskosten dalen. Deze daling heeft via een verlenging van de levensduur van outillage tot gevolg dat de werkloosheid flink daalt; een en ander is in overeenstemming met de figuur.

Doordat de levensduur van outillage verlengd wordt, worden de vervangingsinvesteringen iets uitgesteld, hetgeen tot uiting komt in de daling van het volume van de investeringen in outillage. Een gevolg van het uitstellen van de vervangingsinvesteringen is het minder snel stijgen van de arbeidsproductiviteit, waardoor een negatief effect op de loonvoet ontstaat. Hierdoor treedt een lichte daling van het prijspeil op van zowel de particuliere consumptie, als van de uitvoer van goederen, als van de investeringen in outillage. Het volume van de particuliere consumptie ondergaat een kleine daling. De toename van het volume van de uitvoer en de afname van het volume van de invoer van goederen heeft een positief effect op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Van belang is verder dat het reëel vrij beschikbaar inkomen per loontrekker een kleine daling ondergaat; de daling is echter betrekkelijk gering. De lichte daling van het reëel vrij

1) CPB, *Een macro model voor de Nederlandse economie op middellange termijn (Vintaf-II)*, Occasional Papers no. 12, Den Haag.

2) Een beschrijving van de uitgevoerde simulatie kan bij de auteur worden verkregen.

beschikbaar inkomen per loontrekker heeft wel een negatief effect op het volume van de particuliere consumptie. Samen met de reeds genoemde effecten op de andere volumina heeft dit eerst een lichte daling en vervolgens een lichte stijging van de produktie van bedrijven tot gevolg.

Wat het financieringssaldo van de overheid betreft kunnen we spreken van een inverdieneffect: de daling van de werkloosheid heeft een afname van de uitkeringen tot gevolg; waardoor met het afnemen van de werkloosheid het overheidstekort minder groot wordt. De ruimte voor de overheid die daardoor ontstaat kan gebruikt worden door een minder hoog btw-percentagete berekenen, waardoor het effect van de maatregel op de werkloosheid nog kan worden versterkt.

Ter illustratie: een verlaging van de op alle afzet-categoriën betrekking hebbende extra btw-heffing van 1,5% naar 1,2% van de toegevoegde waarde doet bij gelijke loonkostenverlaging de werkloosheid na 5 jaar in plaats van met

48.000 met 62.000 personen afnemen; daarbij neemt de verandering van het financieringssaldo van de overheid, gecumuleerd over de jaren waarop de simulatie betrekking heeft, af van -0,6% tot -0,3%.

Kanttekeningen bij de gesimuleerde maatregel

De met behulp van de simulatie verkregen cijfers dienen voorzichtig te worden geïnterpreteerd, omdat sprake is van een aantal onzekerheidsfactoren. In de eerste plaats is niet bekend in hoeverre de overheid bij invoering van de maatregel tot beheersing van de prijzen in staat is. Doordat bij de simulatie is uitgegaan van constante marktprijzen, worden eventuele afwentelingseffecten gecamoufleerd. Duidelijk is dat, om de veronderstelling waar te maken dat noch de loonkostenverlaging, noch de btw-verhoging doorberekend

Miro b.v. maakt deel uit van de detailhandelsgroep Ahold. Als Hypermarktorganisatie is Miro verwant aan bekende werkmaatschappijen als Alberto, de Albert Heijn supermarkten, Etos en Simon.

Binnen het directoraat van Miro als zelfstandige werkmaatschappij neemt Controlling de plaats in die het ons mogelijk maakt een alert financieel economisch beleid te voeren. Binnen deze afdeling Controlling zijn mogelijkheden voor een

bedrijfseconoom

Hij maakt deel uit van een team, rapporterend aan de Controller, waarin o.m. Organisatie, Efficiency, Informatie en Bedrijfseconomische Analyse zijn ondergebracht.

Zijn werkterrein omvat:

- resultaten analyse
- rentabiliteit van investeringsaanvragen
- administratieve procedures in filiaal en Hoofdkantoor
- begrotingen en lange termijn plannen.

Wij beschouwen deze functie als een uitstekende startmogelijkheid voor academici met de ambitie om t.z.t. in meer algemene zin een management positie te gaan vervullen binnen Ahold. Rest ons u te verzekeren van een goede honorering.

Van gegadigden wordt bereidheid tot medewerking aan een psychologisch onderzoek verwacht. Het resultaat hiervan wordt — zo mogelijk direkt na afloop — door de psycholoog met de sollicitant besproken. Rapport zal slechts worden uitgebracht na toestemming van de kandidaat.

U kunt schrijven naar:
Miro b.v.
t.a.v. de heer M.C. Achterberg
Personeelszaken 1205
Ankersmidplein 2
1506 CK Zaandam

Zit er nog iets in de VAD?

DRS. H. MEIJERS*

Bij de Tweede Kamer is op 5 oktober 1978 het wetsontwerp ingediend voor een interimregeling collectieve vermogensaanwasdeling (VAD). Te zamen met het in april jl. ingediende wetsontwerp dat de individuele aanspraken van de werknemers op de vermogensaanwas van ondernemingen regelt, komt dit wetsontwerp in de plaats van het door de vorige regering ingediende voorstel. In eerdere publikaties 1) is er door de auteur reeds op gewezen dat de invloed van de door de vorige regering voorgestelde VAD-regeling op de financiële structuur en op de waarde van de aandelen van de ondernemingen in de meeste gevallen nihil of zeer gering zal zijn. In dit artikel zal worden ingegaan op de vraag of de VAD volgens de nieuwste ontwerpen wel iets zal opleveren. Daarbij zullen de nu voorgestelde regelingen worden vergeleken met de eerder in Nederland gedane voorstellen.

Inleiding

Wat is eigenlijk vermogensaanwasdeling? Onder vermogensaanwasdeling verstaan we het door de werknemers delen in de uit de winst verkregen toename van het ondernemingsvermogen. In tegenstelling tot een gewone winstdelingsregeling dienen daarbij de aanspraken krachtens de VAD-regeling in de onderneming geïnvesteerd te blijven. Ze mogen dus niet in de vorm van contanten worden uitgekeerd. Daarom kunnen we de door de huidige regering gedane voorstellen geen „echte” VAD-regeling noemen. Immers de individuele regeling voorziet in een mogelijkheid voor de ondernemingen om de VAD in contanten uit te keren en bij de collectieve regeling zal de uitkering altijd in de vorm van contanten geschieden.

wordt in de prijzen, de medewerking van de werkgevers ontbeerlijk is.

Een tweede onzekere factor bij de uitgevoerde simulatie betreft het gedrag van investeerders. Hoewel de gemiddelde opbrengst van investeringen niet verandert, wordt de opbrengst van goed renderende investeringen iets minder, terwijl de opbrengst van slecht renderende investeringen juist iets groter wordt. Als de opbrengst van oorspronkelijk goed renderende investeringen in de loop van de tijd minder wordt, zal het oorspronkelijk negatieve effect van de maatregel geleidelijk overgaan in een positief effect. In hoeverre het gedrag van inves-

Als vermogensaanwas wordt beschouwd de winst na aftrek van de verschuldigde belastingen en na aftrek van een „redelijke” ofwel „normale” vergoeding over het door de verschaffers van het eigen vermogen ingebrachte vermogen. Dit betekent dat de VAD-uitkering dient te geschieden ten laste van de z.g. „overwinst”. Om de overwinst te kunnen bepalen dient men drie grootheden vast te stellen: de winst, het eigen vermogen en de hoogte van de normale vergoeding. Dit zijn alle drie begrippen waarover in de bedrijfseconomische literatuur bepaald geen eenstemmigheid bestaat. Daarnaast spelen ook praktische aspecten een rol. Een VAD-regeling dient praktisch hanteerbaar te zijn. Zo zullen b.v. de aanhangers van de vervangingswaardetheorie stellen dat de theoretisch enig juiste wijze van winst- en vermogensbepaling die volgens de vervangingswaardemethode is. Indien het echter in de praktijk onmogelijk is om dit eenduidig, objectief en met aanvaardbare kosten te doen, dan is deze methode voor een algemene regeling onbruikbaar.

Iets dergelijks geldt ook voor het vaststellen van de redelijke vergoeding over het eigen vermogen. Volgens de theorie is deze vergoeding afhankelijk van de specifieke risico's die de belegger loopt bij investering in een bepaalde onderneming. Dit betekent dat er voor elke onderneming een specifieke redelijke vergoeding bepaald zou moeten worden. Deze vergoeding zal bovendien niet constant in de tijd zijn. Dit is uiteraard bij een algemene VAD-regeling niet uitvoerbaar.

In dit artikel zullen we nagaan op welke wijze het vaststellen van de drie voor de overwinst bepalende factoren volgens de in de loop van de tijd verschenen VAD-voorstellen dient te geschieden, en wat het effect daarvan op de feitelijke VAD-afdracht door de ondernemingen kan zijn.

* Wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Hogeschool Tilburg.

1) H. Meijers, Vermogensaanwasdeling en de financiële structuur van de onderneming, *ESB*, 16 maart 1977; Vermogensaanwasdeling en de waarde van de aandelen, *ESB*, 30 november 1977.

teerders als gevolg daarvan zal veranderen, is moeilijk te voorspellen. Bij de simulatie is aangenomen dat het gedrag van investeerders in macro-economisch opzicht niet verandert.

Bij de uitgevoerde simulatie is ervan uitgegaan dat de ingevoerde btw-verhoging betrekking heeft op alle afzetcategorieën. Als van dat principe wordt afgeweken, dient rekening te worden gehouden met versturende effecten doordat concurrentievervalsing optreedt: bedrijven die wel de extra btw over hun produktie verschuldigd zijn worden benadeeld ten opzichte van bedrijven die de extra btw niet hoeven

VAD-historie

De discussie over de winstdeling is al erg oud. Zo verscheen in 1945 een boekje van C.P.M. Romme en J.R.M. van den Brink 2) met daarin opgenomen een voorstel voor een nationaal systeem van winstdeling. Zij betogen daarin o.a. „Vermogensvorming door de bezitslozen is een eisch der gerechtigheid” (blz. 6) en „vermogensvorming door werknemers zal slechts economisch verantwoord kunnen geschieden uit het waarde-overschot dat boven de kosten is gelegen: de winst” (blz. 7). Verder vinden we op blz. 43 de uitspraak dat er eventueel een vergoeding over het eigen vermogen aan de eigenaren gegeven zou kunnen worden, ten einde de discriminatie t.o.v. het vreemde vermogen tegen te gaan, maar „deze methode zal aan de praktische betekenis der winstdeling grote afbreuk doen”. Deze uitspraak zal later nog een profetische waarde blijken te hebben. Omtrent de vaststelling van de winstdelingspercentages merken de schrijvers nog op dat deze niet eenduidig zijn vast te stellen aangezien het aandeel van de verschillende produktiefactoren in de winst of het verlies van de onderneming niet kwantitatief is vast te leggen.

Bijna 19 jaar na het verschijnen van het werk van Van den Brink en Romme publiceren in 1964 de drie grote vakcentrales NVV, NKV en CNV een rapport van een gezamenlijke studiegroep 3), waarin een voorstel tot vermogensaanwasdeling is opgenomen in de „eigenlijke” betekenis van het woord. Bij de bepaling van de overwinst gaat men uit van de winst na belastingen en na aftrek van:

- afschrijvingen op vervangingsbasis;
- reserveringen met een voorzieningskarakter die gedaan worden om reëel te verwachten kosten te bestrijden;
- een rente en risicovergoeding over het reële in de onderneming belegde vermogen (nominaal kapitaal plus open reserves);
- het ondernemersloon, waaronder redelijke tantièmes (blz. 43).

Deze overwinst zou men voor ondernemingen die onder de vennootschapsbelasting vallen kunnen benaderen door de fiscale winst te nemen na belasting, gecorrigeerd voor afschrijvingen op basis van vervangingswaarde, en na aftrek van een normale vergoeding over het eigen vermogen. Bij de vaststelling van het eigen vermogen worden de z.g. stille reserves niet in de berekening meegenomen. De commissie geeft niet aan hoe de hoogte van de normale vergoeding moet worden bepaald. Wel zeggen zij later 4) dat men niet mag uitgaan van het rendement op nieuw uit te geven leningen, verhoogd met een risicovergoeding, omdat men dan „twee onverenigbare doeleinden combineert: — de vaste rente van obligaties; en — de waardevastheid van aandelen”.

Naar aanleiding van de discussie over de VAD vraagt de minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid in 1965 aan de SER advies. De raad komt in 1968 met een verdeeld advies 5). Men heeft daarbij een Werkgroep financiering ingesteld welke zich, zonder de wenselijkheid van de invoering van de VAD erbij te betrekken, heeft beziggehouden met een aantal problemen van financiële aard welke voor de ondernemingen uit de VAD voortvloeien. Als basis voor de bereke-

ning kiest de commissie voor de fiscale winst welke echter gecorrigeerd dient te worden voor afschrijvingen op basis van vervangingswaarde, de laatste bepaald op basis van een redelijke en geobjectiveerde maatstaf. Men denkt hierbij aan indexcijfers van bepaalde groepen van investeringsgoederen, gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek. Van inhaalafschrijvingen wordt afgezien. Het vermogen denkt men te kunnen ontleen aan de commerciële balans. Als maatstaf voor de hoogte van de redelijke vergoeding over het eigen vermogen kiest men voor het effectieve rendement van een nader te bepalen pakket staatsobligaties. Een risicopslag acht men niet nodig indien aan de redelijke vergoeding over het eigen vermogen een cumulatief preferent karakter wordt gegeven.

Aangezien bij invoering van de VAD volgens het bovenstaande voorstel het eigen vermogen wordt ontleend aan de commerciële balans is het zeer waarschijnlijk dat de meeste ondernemingen zullen overgaan tot een systeem van actuele waarde of vervangingswaarde bij het bepalen van de omvang van het eigen vermogen. Dit systeem zal nl. in een tijd van aanhoudende inflatie doorgaans leiden tot een hogere balanswaarde van het eigen vermogen dan een systeem van b.v. historische kostprijs, en derhalve een lagere overwinst en VAD-afdracht tot gevolg hebben. Evenals in het voorstel van de vakcentrales in 1964 vindt de werkgroep verder dat de VAD-afdracht voor de onderneming fiscaal aftrekbaar dient te zijn.

In mei 1975 verschijnt het eerste officiële VAD-voorstel van de regering, opgenomen in de *Interimnota-inkomensbeleid* 6). Voor de bepaling van de overwinst gaat men daarbij uit van de fiscale winst na belasting, het fiscale eigen vermogen en een percentage voor de redelijke vergoeding over het werkzame vermogen waarbij rekening wordt gehouden met een risicopremie. Indien het vaststellen van een dergelijk percentage te veel problemen met zich mee zou brengen overweegt men een „aftrek ter grootte van een bepaald, landelijk vast te stellen percentage van de loonsom in de betrokken onderneming” (blz. V 2).

In juni 1976 verschijnt het ontwerp van de Wet op de vermogensaanwasdeling 7). Als basis voor de overwinstbepaling kiest men de Nederlandse fiscale winst na belasting en het fiscale eigen vermogen, waarbij men op dit laatste een globale herwaardering wil toepassen. Deze herwaardering houdt in dat men een drietal groepen activa, te weten: gebouwen, vervoermiddelen en machines en installaties, via door het CBS bepaalde indexcijfers, globaal op het actuele prijsniveau wil brengen, terwijl men voor de waarde van de voorraden en

2) C.P.M. Romme en J.R.M. van den Brink, *Verbreiding van privateigendom*, 1945.

3) Studiegroep uit de drie vakcentrales NVV NKV CNV, *Bezitvorming door vermogensaanwasdeling*, 1964.

4) Overlegorgaan der drie vakcentrales, *Van antwoord dienend, kritiek en repliek*, 1966, blz. 17-18.

5) SER, *Advies inzake vermogensaanwasdeling en andere instrumenten van bezitvormingsbeleid*, Uitgave SER, 1968, no. 2.

6) *Interimnota inkomensbeleid*, mei 1975.

7) *Regeling van de vermogensaanwasdeling*, Tweede Kamer, zitting 1975-1976. 13 965 no. 2.

te betalen, maar wel profiteren van de loonkostenverlaging. Een eveneens uitgevoerde simulatie heeft aangetoond dat het effect van de maatregel op de werkloosheid slechts gering is als een loonkostenverlaging, die alle bedrijven ten goede komt, gefinancierd wordt uit een tot de particuliere consumptie en de overheidsbestedingen beperkt blijvende btw-heffing. Oorzaak hiervan is dat in dat geval de exportprijs daalt en de prijzen van de binnenlandse bestedingen stijgen, waardoor productie en afzet van bedrijven dalen, omdat de prijselasticiteit van de binnenlandse bestedingen groter is dan die van de export.

Invoering van bruto-winstnivellering op de wijze zoals die hier beschreven is, dient gepaard te gaan met een niet onaanzienlijke wijziging van het Nederlandse belastingstelsel. Aan een dergelijke wijziging kleven ongetwijfeld vele bezwaren. Misschien is het echter mogelijk alternatieven te ontwikkelen die minder praktische problemen met zich meebrengen. Omdat het in dit artikel slechts gaat om het aangeven van de mogelijkheden die bruto-winstnivellering in principe heeft als instrument ter bestrijding van werkloosheid, zijn dergelijke alternatieven niet verder onderzocht.

J. van der Meer

de grond aansluiting zoekt bij de prijs op de inkoopmarkt resp. de waarde in het economisch verkeer. Als hoogte van de normale vergoeding kiest men voor het effectieve rendement op langlopende staatsleningen verhoogd met twee procentpunten bij wijze van risico-opslag. Evenmin als bij de Interimnota Inkomensbeleid is de VAD-uitkering voor de onderneming fiscaal aftrekbaar; wel krijgt de onderneming vrijstelling voor de sociale premies.

In januari 1977 verschijnt een gewijzigd ontwerp van de Wet op de vermogensaanwasdeling 8). In het gewijzigde ontwerp gaat men uit van dezelfde inhoud van de winst, het vermogen en de normale vergoeding als in het oorspronkelijke wetsontwerp van juni 1976. Wel geldt voor de eerste tien jaar een overgangsregeling om te voorkomen dat een op het moment van invoering van de VAD reeds bestaand overschot van de actuele waarde van de activa boven de fiscale waarde daarvan, bij eventuele realisatie tot overwinst zou leiden, waardoor de VAD een „indirecte” terugwerkende kracht zou krijgen 9). Om dit te voorkomen mag men bij de overwinstbepaling gedurende de eerste tien jaren na invoering van de VAD jaarlijks één twintigste deel van het op het moment van invoering van de VAD bestaande verschil tussen de gehewaardeerde en de fiscale waarde van het eigen vermogen op de winst in mindering brengen. Hierdoor zal gedurende de eerste tien jaar voor de meeste ondernemingen de VAD-afdracht aanzienlijk verminderen.

In 1978 is het VAD-wetsontwerp van de regering-Den Uyl door het kabinet-Van Agt ingetrokken. In de plaats van het wetsontwerp komen twee nieuwe wetsontwerpen: een voor een individuele vermogensaanwasdeling 10) en een collectieve regeling 11). Beide wetsontwerpen gaan uit van hetzelfde systeem van winst en vermogensbepaling, inclusief de herwaardering en de verrekening van de in het verleden opgebouwde waardetoeename van het eigen vermogen als het herziene wetsontwerp van januari 1977. Een verschil in de vermogensbepaling is dat men nu uitgaat van de waarde aan het begin van het boekjaar, dit i.t.t. het eerdere wetsontwerp waar men uitging van het eigen vermogen op het einde van het boekjaar. De normale vergoeding over het eigen vermogen is nog steeds gebaseerd op het effectieve rendement van een pakket langlopende staatsleningen, maar nu verhoogd met een risico-opslag van drie i.p.v. twee procentpunten. De individuele regeling voorziet in een uitkering per werknemer van maximaal 3% van het maximaal premieplichtige loon, waarbij het bedrag boven dat maximum, indien het niet in de toekomst kan worden gebruikt om de VAD-uitkering dan op dat niveau te brengen (verrekeningsperiode 6 jaar), aan de onderneming vervalt. Op de VAD-uitkering mogen in mindering worden gebracht alle uitkeringen krachtens een vóór 21 april 1978 schriftelijk vastgelegde winstdelingsregeling. Verder is de individuele VAD-uitkering evenals andere winstdelingsregelingen fiscaal aftrekbaar voor de onderneming.

De collectieve VAD-regeling voorziet in een heffing in contanten op de overwinst. De heffing geschiedt in de vorm van een belasting en zal voorlopig 12% bedragen, echter met een maximum van 3% van de fiscale winst over het betreffende boekjaar. De mogelijkheden tot verrekening met bestaande winstdelingsregelingen (voor de individuele VAD) en de beperking tot 3% van de fiscale winst (bij de collectieve regeling) zullen naar alle waarschijnlijkheid de feitelijke VAD-opbrengst sterk reduceren.

VAD-uitkering

De vraag is nu wat de betekenis is van de verschillende VAD-voorstellen voor de omvang van de door een willekeurige onderneming af te dragen VAD. Om de mogelijke effecten hiervan te bepalen gaan wij uit van een fictieve onderneming waarvan de samenstelling van de actiefzijde ongeveer overeenkomt met het gemiddelde van 177 op de Amsterdamse effectenbeurs genoteerde ondernemingen (exclusief bank-

krediet- en verzekeringswezen) 12). Een aantal gegevens betreffende de activa van deze fictieve onderneming staan vermeld in tabel 1. De leeftijdsopbouw van de activa is geheel gefingeerd. Aangezien er geen fiscale cijfers bekend zijn hebben we aangenomen dat de fiscale waarde van de activa overeenkomt met de gepubliceerde waarde. Hierdoor zijn de niet-monetaire activa waarschijnlijk overgewaardeerd.

Tabel 1. Enige gegevens betreffende de activa van de gefinancierde NV Vadofnie per 1 januari 1977

	Aanschaf per 1-1-	Historische aanschafprijs	Fiscale boekwaarde per 1-1-1977 a)	Indexcijfer waardeontwikkeling b)	Actuele waarde c)	Fiscale afschrijvingen in 1977	Afschrijvingen op basis van actuele waarde in 1977
Terreinen	1964	1,00	1,00	4,50	4,50		
	1970	3,00	3,00	2,00	6,00		
Gebouwen	1964	9,00	3,66	2,69	14,77	0,18	0,726
	1971	11,60	6,34	1,75	16,65	0,232	0,609
Machines en installaties	1964	8,00	2,80	1,81	5,07	0,40	0,724
	1971	10,00	5,80	1,47	8,53	0,70	1,029
	1972	12,00	6,00	1,36	8,16	1,20	1,632
	1974	8,50	3,40	1,32	4,49	1,70	2,244
Vervoermiddelen	1974	2,50	1,00	1,37	1,37	0,50	0,686
	1975	3,00	1,00	1,24	1,24	1,00	1,240
	1976	1,50	1,00	1,13	1,13	0,50	0,567
Immateriële activa		1,00	1,00		1,00		
	Deelnemingen		3,00	3,00		3,00	
	Leningen (langlopend)		2,00	2,00		2,00	
	Voorraden		40,00	25,00		40,00	
			5,00	5,00		5,00	
Vorderingen		20,00	20,00		20,00		
	Leningen (kortlopend)		3,00	3,00		3,00	
	Kas, bank en giro		6,00	6,00		6,00	
Totaal			100,00		151,91	6,412	9,457

a) De fiscale boekwaarde per 1 januari 1977 is gevonden door op de aanschafprijzen normale fiscale afschrijvingspercentages toe te passen. Deze percentages bedragen voor de gebouwen 3, voor de machines resp. 5, 7, 10 en 20, en voor vervoermiddelen resp. 20, 33½ en 33½ per jaar. Op de gebouwen is bovendien een vervroegde afschrijving van tweemaal 16⅓% toegepast. De voorraden zijn fiscaal gedeeltelijk gewaardeerd volgens het ijzeren voorraadsysteem.

b) Deze indexcijfers geven aan de globale prijsontwikkeling voor de betreffende categorieën produktiemiddelen van het jaar van aanschaf tot 1977. Ze zijn berekend op basis van tabel 23 uit de *Nationale Rekeningen 1977* 13) en m.b.t. de terreinen benaderd op basis van gegevens uit de *Maandstatistiek voor de Bouwnijverheid* 14).

c) De actuele waarde van de activa wordt gevonden door het produkt van de historische aanschafprijs en het indexcijfer te verminderen met normale fiscale afschrijvingspercentages. We nemen aan dat dit een redelijke benadering is van de vervangingswaarde.

Het aandeel van het eigen vermogen in het totale vermogen bedroeg bij dezelfde groep ondernemingen in 1977 33%. Stellen we dat dit gelijk is aan het fiscale eigen vermogen, dan komen we tot een fiscaal eigen vermogen van 33. Het gehele verschil tussen de actuele en de fiscale boekwaarde van de activa valt toe aan het eigen vermogen. Bij realisatie hiervan zal er echter belasting over dit verschil verschuldigd zijn. Gaan we uit van een belastingtarief van 48%, dan betekent dit een actuele of vervangingswaarde van het eigen vermogen ten bedrage van $33 + (1 - 0,48) \times 51,91 = 59,99$. Bij de wetsontwerpen betreffende de VAD gaat men uit van de actuele waarde van het eigen vermogen zonder rekening te houden

8) Regeling van de vermogensaanwasdeling, Tweede Kamer, zitting 1976-1977, 13 965 no. 9.

9) Zie hierover o.a. N. Nobel, VAD krijgt ook indirecte terugwerkende kracht, in *Het Financieel Dagblad*, 11 augustus 1976.

10) Regeling van de vermogensaanwasdeling, Tweede Kamer, zitting 1977-1978, 15 007, no. 2.

11) *Interimregeling collectieve vermogensaanwasdeling*, oktober 1978.

12) CBS, *Maandstatistiek Financieelwezen*, december 1976.

13) CBS, *Nationale Rekeningen 1977*.

14) CBS, *Maandstatistiek voor de bouwnijverheid 1977*.

met de belastinglatentie zodat daar een eigen vermogen van $33 + 51,91 = 84,91$ van toepassing is.

Indien we aannemen dat de onderneming een rentabiliteit over het fiscale eigen vermogen behaalt van 50% voor belasting, dat het belastingtarief 48% is, dat het effectieve rendement op langlopende staatsleningen 8% bedraagt, dat de gehele winst in Nederland belastbaar is, en dat het vermogen geheel in Nederland geïnvesteerd is, dan kunnen we nu de overwinst voor de verschillende VAD-voorstellen bepalen. Voor de bepaling van de VAD-afdracht gaan we uit van een uitkeringspercentage van 24%, hetgeen gelijk is aan de som van de afdrachtpercentages van de op dit moment ingediende wetsvoorstellen betreffende de individuele en de collectieve VAD. Dit leidt tot de volgende resultaten (zie ook de samenvatting in tabel 2).

Tabel 2. Samenvatting cijfers voorbeeld VAD-bepaling

VAD-voorstel	I	II	III	IV	V	VI	VII
1. Winst	8,58	5,535	5,535	8,58	8,58	8,58	8,58
2. Eigen vermogen	33	59,99	33	84,91	84,91	84,91	84,91
3. Normale vergoeding	8%	8%	10%	10%	10%	10%	11%
4. Normale vergoeding (2x3)	2,64	4,799	3,3	8,491	8,491	8,491	9,34
5. Overwinst (1-4) resp. rendementstekort		2,895	0,736	5,28	0,089	0,089	
6. Aftrek i.v.m. herwaardering						2,596	2,596
7. Beschikbare overwinst (5-6) resp. rendementstekort	8,58	2,895	0,736	5,28	0,089	2,507	3,356
8. VAD-uitkering (0,24x7)	2,059	0,695	0,177	1,267	0,021		

I. Van den Brink en Romme gaan uit van een uitkering van een gedeelte van de winst na belasting. Deze winst bedraagt $0,5 \times 33 \times 0,52 = 8,58$. Een VAD-uitkering van 24% betekent dus een uitkering van 2,059.

II. De vakcentrales gaan in hun voorstel uit 1964 uit van de fiscale winst na belasting, waarbij deze gecorrigeerd dient te worden voor afschrijvingen op basis van vervangingswaarde. In ons voorbeeld betekent dit extra afschrijvingen van $9,457 - 6,412 = 3,045$. De beschikbare winst daalt hierdoor tot $8,58 - 3,045 = 5,535$. Nemen we aan dat de normale vergoeding 8% bedraagt, dan resteert een overwinst van $5,535 - 0,08 \times 33 = 2,895$; een VAD-uitkering van 24% hiervan is 0,695.

III. Het SER-rapport gaat evenals de vakcentrales uit van de fiscale winst na afschrijvingen op basis van vervangingswaarde, in ons voorbeeld 5,535. De normale vergoeding is gelijk aan het rendement op staatsleningen vermenigvuldigd met het eigen vermogen volgens de commerciële balans. We nemen aan dat in dat geval het eigen vermogen 59,99 bedraagt, zijnde het fiscale eigen vermogen verhoogd met de herwaardering minus de latente belastingverplichtingen. De overwinst bedraagt dan $5,535 - 0,08 \times 59,99 = 0,736$ en de VAD-uitkering is 0,177.

IV. De Interimnota Inkomensbeleid gaat uit van de fiscale winst en het fiscale eigen vermogen. Nemen we aan dat de risico-opslag bij de normale vergoeding 2 procent bedraagt, dan resteert hier een overwinst van $8,58 - 0,1 \times 33 = 5,28$, en een VAD van 1,267.

V. Het wetsontwerp van juni 1976 gaat uit van de fiscale winst en het geherwaardeerde eigen vermogen, zonder rekening te houden met de belastinglatentie, waardoor de overwinst $8,58 - 0,1 \times 84,91 = 0,089$ en de VAD $0,24 \times 0,089 = 0,021$ bedraagt.

VI. Het gewijzigde wetsontwerp van januari 1977 gaat uit van dezelfde overwinstbepaling als het ontwerp van juni 1976, en derhalve resteert eenzelfde VAD. Wel mag nu gedurende de eerste 10 jaar jaarlijks 1/20 deel van de herwaardering zoals die bestaat bij invoering van de VAD op de winst in mindering worden gebracht. Hierdoor ontstaat een beschikbare overwinst van $0,089 - 0,05 \times 51,91 = -2,507$, ofwel een rendementstekort dat met de overwinsten in de komende 6 jaren

verrekenend mag worden alvorens er dan een VAD-uitkering kan geschieden.

VII. Bij overwinst- en VAD-bepaling volgens de wetsontwerpen uit 1978 wordt uitgegaan van een risico-opslag van drie procent. Verder is de overwinstbepaling gelijk aan die in het vorige wetsvoorstel. Dit betekent een overwinst van $8,58 - 0,11 \times 84,91 = -0,760$, waardoor het verrekenbare rendementstekort zelfs toeneemt tot 3,356. Zou er eventueel in dit laatste geval nog overwinst resteren, dan wordt de individuele VAD-uitkering nog verminderd met reeds overeengekomen andere winstdelingen en blijft het collectieve deel beperkt tot 3% van de fiscale winst.

Bij deze resultaten kunnen nog de volgende opmerkingen worden gemaakt. Bij de VAD-voorstellen van 1976 en 1977 geldt als eigen vermogen de waarde per ultimo van het boekjaar, terwijl in de wetsontwerpen van 1978 de waarde aan het begin van het jaar wordt genomen. Bij de berekeningen onder V en VI zijn we uitgegaan van het eigen vermogen per begin van het boekjaar. Gedurende het boekjaar neemt het eigen vermogen, indien er geen aandelenemissies zijn, toe met de behaalde winst minus de eventuele winstuitkeringen. Nemen we aan dat de helft van de winst wordt uitgekeerd, dan betekent dit een toename van het eigen vermogen met $0,5 \times 8,58 = 4,29$ tot 89,20, waardoor de normale vergoeding stijgt tot 8,92 en er geen overwinst meer gemaakt wordt.

Een tweede opmerking betreft de waarde van het eigen vermogen. We zijn daarbij uitgegaan van de gepubliceerde cijfers. De fiscale waarde van het eigen vermogen zal in de regel een stuk lager zijn. Dit betekent dat ook het relatieve aandeel van het eigen vermogen in het totaal geïnvesteerde vermogen lager zal zijn. Een waardeverhoging van de activa zal daardoor leiden tot een grotere procentuele waardeverhoging van het eigen vermogen. Hierdoor kan de overwinst nog een stukje lager worden.

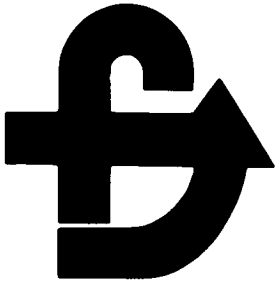
Slot

Uit de analyse van de verschillende VAD-voorstellen welke in de loop der tijd in Nederland zijn gedaan blijkt dat de mogelijke VAD-uitkering krachtens deze voorstellen in de loop der tijd sterk is afgenomen. In ons voorbeeld zijn we uitgegaan van een rentabiliteit van het fiscale eigen vermogen vóór belasting van 50%. Dit is nogal hoog en slechts weinig ondernemingen zullen dit percentage halen 15). Bovendien heeft de VAD slechts betrekking op het in Nederland geïnvesteerde vermogen en de in Nederland behaalde winst, terwijl vaak een gedeelte van de fiscale winst niet belast is 15). Dit zal de uiteindelijke VAD-opbrengst nog verder doen verminderen. Het is daarom de vraag of een VAD-regeling die niets oplevert nog wel zin heeft. Het verdient dan ook aanbeveling de voorstellen zodanig te wijzigen dat de zin van de VAD weer duidelijk wordt. Men kan hierbij denken aan een correctie van de dubbel telling welke plaatsvindt bij de bepaling van de overwinst. In de wetsvoorstellen betreffende de VAD wordt daar een normale vergoeding gehanteerd die gebaseerd is op het effectieve rendement van staatsleningen, die in nominale gulden luiden. In dit rendement zit zeker een inflatiecomponent besloten. De normale vergoeding wordt vervolgens berekend over een geherwaardeerd eigen vermogen, waarbij over de herwaardering geen belasting wordt berekend. Het effect van de herwaardering wordt nog versterkt doordat de ondernemingen doorgaans voor een groot deel met vreemd vermogen zijn gefinancierd, waardoor een herwaardering van de activa via de financiële hefboomwerking versterkt doorwerkt op de waarde van het eigen vermogen. Het verdient in dit verband aanbeveling om kennis te nemen van de voorstellen die door Hofstra zijn gedaan i.v.m. zijn studie naar een inflatieneutrale belastingheffing 16).

H. Meijers

15) Zie ook het eerste in voetnoot 1 vermelde artikel.

16) H.J. Hofstra, *Inflatieneutrale belastingheffing*, Den Haag, 1978.

Enkele kanttekeningen bij de theorie van het economisch draagvlak

DRS. D. A. ALBREGTSE

Inleiding

Steeds meer mensen vinden, dat de collectieve sector nu zijn maximale omvang wel heeft bereikt. De theorie van het economisch draagvlak staat in het middelpunt van de belangstelling. Het Nederlandse financieel-economische beleid wordt er al enkele jaren sterk door beïnvloed. Het 1%-beleid van het kabinet-Den Uyl, alsmede de beleidsvoorstellen van het kabinet-Van Agt in *Bestek '81* wijzen hierop. Ook van wetenschappelijke zijde is er belangstelling voor de theorie van het economisch draagvlak. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid heeft in zijn rapport *Maken wij er werk van?* een theoretische fundering trachten te geven aan de gedachte, dat er economische grenzen zijn aan de omvang van de collectieve sector. Verder werd er in wetenschappelijke commentaren op *Bestek '81* en op de *Miljoenennota 1979* vrijwel unaniem gewezen op de noodzaak de groei van de collectieve sector te beperken. Ook in dit blad is een aantal artikelen verschenen, waarin de theorie nader is uitgewerkt en wordt verdedigd 1).

De gedachtengang die aan de theorie ten grondslag ligt, is niet nieuw. Vrijwel altijd zijn er mensen geweest, die hebben gewaarschuwd voor het optreden van waarlijk desastreuze gevolgen voor de economische en maatschappelijke orde, als de collectieve sector bepaalde economische grenzen zou overschrijden. De theorieën van de klassieken, zoals Smith, Quesnay en Say, zijn onder economen voldoende bekend en behoeven hier geen nader commentaar 2). Niet zelden berustten die waarschuwingen slechts op gevoelens. De verhandeling van Nobelprijswinnaar Milton Friedman in *Encounter* van november 1976 onder het opschrift „The line we dare not cross; the fragility of freedom at 60-percent” roept in dit verband de nodige vragen op 3).

Hoewel de momenteel in Nederland gangbare meningen over de noodzaak

de groei van de collectieve sector af te remmen in het algemeen wetenschappelijk beter gefundeerd lijken dan vele eerder naar voren gebrachte meningen, moet men toch voorzichtig zijn met het baseren van een beleid hierop. Ook bij de aan deze meningen ten grondslag liggende theorieën worden vaak veronderstellingen gehanteerd en dreigen vanzelfsprekendheden „naar binnen te sluipen”, waarover een verdere discussie noodzakelijk en zinvol zou zijn. In deze bijdrage wil ik een aantal discussiepunten naar voren brengen. Allereerst lijkt het mij echter noodzakelijk een globale schets van de filosofie achter de hierboven bedoelde theorieën te geven.

De theorie van het economisch draagvlak

Eigenlijk is het onjuist om te spreken over de theorie van het economisch draagvlak. In werkelijkheid bestaat er een aantal theorieën, die uitspraken doen over het bestaan van economische grenzen aan de omvang van de collectieve sector. Hierbij wordt in het algemeen aangenomen dat het bestaan van een (gezonde) particuliere sector noodzakelijk is voor het bestaan van een collectieve sector. Deze zou het draagvlak van de collectieve sector vormen.

De particuliere sector wordt gekenmerkt door markten, waarop individuen optreden, die reageren op prijzen van productiefactoren, goederen en diensten, welke schaarsteverhoudingen weerspiegelen. Het prijsmechanisme zorgt ervoor dat productie en behoeften idealiter op elkaar aansluiten. Verder geldt dat slechts wie betaalt, iets krijgt. Individuele lasten en individuele baten zijn aan elkaar gelijk. In de collectieve sector daarentegen ontbreekt dit directe verband. Deze sector wordt gefinancierd uit verplichte heffingen en premies en over de aanwending daarvan wordt collectief beslist. Dit leidt ertoe dat individuele lasten en baten slechts bij uitzondering aan elkaar gelijk zullen zijn. Het politieke proces moet er voor zorgen, dat de producten, die worden aangeboden,

aansluiten bij de behoeften daaraan.

Op deze veronderstellingen wordt in wezen het begrip „economisch draagvlak” gebaseerd. Hoewel in vele gevallen geen exacte definitie van het begrip wordt gegeven, blijkt men er meestal de toegevoegde waarde van via de markt opererende bedrijven onder te verstaan. De overschotten die binnen de marktsector worden gecreëerd, kunnen, aldus de gedachtengang, worden afgeroomd en aangewend in de collectieve sector.

De toegevoegde waarde in de marktsector bepaalt uiteindelijk de omvang van de collectieve sector. Indien de omvang van de collectieve sector de omvang van de overschotten der private sector gaat overschrijden ontstaan in deze gedachtengang (bestedings)inflatie en werkloosheid en kan de belastingmoraal

1) Velen hebben zich in de loop van de tijd verdiept in de vragen inzake de (maximale) omvang van de collectieve sector. Allereerst wil ik wijzen op twee officiële Nederlandse publikaties over dit onderwerp: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Maken wij er werk van?*, Rapporten aan de Regering nr. 13, 1977, m.n. hoofdstuk VII en SER, *Advies inzake omvang en groei van de collectieve sector*, september 1978. Voorts over dit onderwerp: C. Clark, Public finance and changes in the value of money, *Economic Journal*, december 1945, blz. 371-389; A. Morag, The limits of taxation, *Public Finance*, nr. 1, 1959, blz. 68-83; M. L. Hofland, Grenzen aan de belastingheffing, *ESB*, 30 augustus 1972, blz. 823-826; B. de Vries, De collectieve sector en de draagkracht van de particuliere sector, *ESB*, 28 april 1976, blz. 404-407; L. van der Geest, Economisch bijgeloof, *ESB*, 26 oktober 1977, blz. 1037; B. de Vries, Het draagvlak van de economie, *ESB*, 8 februari 1978, blz. 138-143; H. Daudt en E. van der Wolk (red.), *Bedreigde democratie?* Parlementaire democratie en overheidsbemoedigen in de economie, Van Gorkum/Intermediar, 1978; D. J. Wolfson, Bestek opmaken: ombuigen à la Van Agt, *ESB*, 12 juni 1978, blz. 699-703; B. de Vries, Collectieve sector en marktsector: keuze of complement?, *ESB*, 25 oktober 1978, blz. 1081-1084.

2) Interessant wat historische gedachten over grenzen van belastingheffing betreft is F. K. Mann, *Steuerpolitische Ideale*, 1937.

3) Dit artikel is in het Nederlands vertaald en opgenomen in *Bedreigde democratie?*, op cit.

verslechteren. De collectieve sector zelf zou geen bijdrage aan het draagvlak leveren.

Grenzen aan de collectieve sector en de gewenste economische orde

Een belangrijk bezwaar dat tegen deze gedachtengang kan worden aangevoerd is, dat impliciet een oordeel wordt uitgesproken over de gewenste economische orde (wat expliciet soms wordt ontkend). In het vervolg wil ik trachten deze stelling nader toe te lichten.

Op lange termijn zal evenwicht tussen productie en bestedingen aanwezig moeten zijn. Het economisch draagvlak wordt dan ook maar mijn mening in eerste instantie door de productie, zeg toegevoegde waarde, bepaald. Hoe die productie tot stand komt, hoe ze wordt aangewend en door wie ze wordt aangewend is dan ook in beginsel irrelevant. Of de productie van een brood nu particulier geschiedt en wordt afgezet op de markt tegen een bepaalde prijs, of dat de broodvoorziening collectief geregeld is, doet aan het bestaan van het brood niets af. Gegeven is slechts, dat de particuliere en de collectieve sector te zamen niet méér kunnen besteden dan zij produceren.

De vragen, wie verantwoordelijk is voor de totstandkoming van een bepaalde productie, of er moet worden ingegrepen in een bepaalde tot stand gekomen primaire verdeling van de productie over economische subjecten en hoe zo goed mogelijk aansluiting kan worden gevonden met bij die subjecten levende behoeften, zijn in beginsel vragen van economische orde. In die zin zijn ook de verhouding tussen particuliere en collectieve sector en de interpretatie die aan beide sectoren wordt gegeven, problemen van economische orde. Wil men de beslissing overlaten aan een collectiviteit of aan individuen? Welke inkomens- en vermogensverdeling is gewenst? Hoe verdelen we de productiecapaciteiten? Aan welke mechanismen laat men die verdeling over? Welke behoeften leven er en hoe worden die het best bevredigd? Is bevrediging daarvan wel wenselijk? Al deze vragen zijn van betekenis voor de bepaling van de gewenste economische orde.

Het gaat hierbij in wezen om een tweetal vragen. Enerzijds gaat het erom wat we willen („doelstellingsvragen”), anderzijds gaat het erom hoe we denken, dat de geformuleerde doelstellingen het best kunnen worden bereikt („instrumentsvragen”). De effectiviteit van een bepaalde inrichting van de maatschappij staat hierbij ter discussie.

De eerste categorie vragen is van zuiver politieke aard. De discussie hierover moet het eerst worden gevoerd. Soms hebben de antwoorden op doelstellingsvragen al belangrijke consequenties voor de antwoorden op instrumentsvragen.

Zo kunnen principiële visies van levensbeschouwelijke aard (over vrijheid en verantwoordelijkheid van mensen ten opzichte van elkaar) voor een belangrijk deel de gewenste economische orde vastleggen.

De tweede categorie vragen, de instrumentsvragen, is veel objectiever van aard. Wetenschappelijke onderzoeken en analyses van de werking van verschillende instrumenten kunnen inzicht geven in de effectiviteit van ieder van die instrumenten. Tevens kunnen eventuele nevengevolgen van het gebruik van een bepaald instrument opgespoord en geëvalueerd worden. De economische wetenschap is echter lang niet altijd in staat om de werking en de gevolgen van de werking van een bepaald instrument objectief te beschrijven en te voorspellen. Abstracties en veronderstellingen zijn nodig om tot bepaalde uitspraken te kunnen komen. Onzekerheid over het werkelijkheidsgehalte van de uitkomsten blijft in vele gevallen bestaan. Een en ander leidt er vaak toe, dat in verband met die onzekerheid subjectieve gewichten aan de waarde van de uitkomsten van onderzoeken en analyses worden toegekend, waardoor deze een politieke lading krijgen. Vaak zien we dan ook dat,

Deze rubriek wordt verzorgd door het Fiscaal-Economisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam

hoewel men zich niet duidelijk wil uitspreken voor een bepaalde doelstelling, men via het toekennen van een subjectief gewicht aan bepaalde uitkomsten zich toch, maar dan impliciet, uitspreekt voor een bepaalde doelstelling. Ik meen deze subjectieve stellingname ook tegen te komen in de vele discussies over de verhouding tussen de particuliere en de collectieve sector. Aan de hand van de gedachtengang die ten grondslag ligt aan de theorie van het economisch draagvlak wil ik dit meer in concreto illustreren.

De aanhangers van de theorie van het economisch draagvlak gaan uit van een economische orde, waarin de productie plaatsvindt in de particuliere sector, waartoe dan ook worden gerekend die overheidsbedrijven en -diensten, die via de markt opereren. De collectieve sector vormt in deze gedachtengang het sluitstuk van het economisch proces. Deze leeft van de „overschotten” van de particuliere sector. Haar (maximale) omvang wordt door die „overschotten” bepaald. Hoewel de mate van dringendheid van de in die orde door de collectieve sector te bevredigen behoeften niet expliciet ter discussie staat, wordt gewezen op het bestaan van grenzen aan de mate van bevrediging daarvan. Een afweging van de mate van dringendheid van de behoeften waarin wordt voorzien door respectievelijk de private en de collectieve sector is in deze gedachtengang niet ter zake. De uitkomsten van het marktproces zijn

bepalend voor de omvang van de collectieve sector.

De bovenstaande redenering volgend, kan men inderdaad stellen dat er grenzen zijn aan de omvang en eventuele groei van de collectieve sector; de economische gevolgen van een overschrijding van de grenzen zijn te beredeneren en eventueel ook te berekenen. Immers, iedere productie kan maar éénmaal worden aangewend. Essentieel bij dit alles is de impliciete veronderstelling dat de collectieve sector niet productief zou zijn. Deze veronderstelling gaat echter in zijn algemeenheid niet op. Het gaat om de keuze, welke beslissingen we overlaten aan de markt en welke aan de collectiviteit. Hoe is de productiecapaciteit over de sectoren verdeeld? Dit zal ook de aanhangers van de theorie van het economisch draagvlak bekend zijn. De vraag is dan ook in hoeverre de geringe mate van vertrouwen in de werking van het collectieve beslissingsproces een rol heeft gespeeld bij het formuleren van de draagvlaktheorie.

Uit dit alles mag niet de conclusie worden getrokken dat ik van mening ben, dat verschuiving in de verhouding tussen collectieve en particuliere sector ten gunste van de eerstgenoemde sector geen economische effecten kan hebben, welke uitgaande van een gewenste economische orde en doelstellingen met betrekking tot werkgelegenheid, groei, inflatie en toekomstig draagvlak, niet gewenst zijn 4). Echter, het impliciet uitgaan van een bepaalde economische orde en bepaalde doelstellingen wekt vaak ten onrechte de indruk, dat de op grond van de *analyse* gevonden grenzen van technische aard zijn en daarom absoluut geldig, terwijl het in wezen om politieke grenzen gaat.

Om misvattingen te voorkomen zij er voorts op gewezen, dat de economische wetenschap wel een bijdrage kan leveren tot de beantwoording van de vraag of, en zo ja in hoeverre, bepaalde geformuleerde grenzen worden overschreden en welke instrumenten kunnen worden ingezet om overschrijding daarvan te voorkomen en bepaalde negatief beoordeelde ontwikkelingen om te buigen in een meer gewenste richting. Bij de formulering van die grenzen en doelstellingen kan de economische wetenschap wellicht wijzen op de economische haalbaarheid daarvan, en kan ze op eventuele strijdigheden in de doelstellingen wijzen.

4) Op blz. 68 van het in noot 1 genoemde SER-rapport komt een wat dit betreft interessante passage voor: „Het vorenstaande (*analyse*, DA) laat zien dat de mogelijkheden van een doelgerichte groei van de collectieve sector, die, de groei van het nationale inkomen te boven zou gaan, afhankelijk zijn van de maatschappelijke aanvaarding van de daartoe benodigde offers. Deze aanvaarding hangt af van de door de collectieve sector te leveren bijdrage aan de realisatie van de beoogde doelstellingen”.

Gehanteerde begrippen en de mogelijk politieke implicaties daarvan

Een tweede kanttekening wil ik plaatsen bij de hantering van bepaalde termen in de theorie van het economisch draagvlak. Met nadruk wordt er door de aanhangers van de theorie op gewezen, dat het bij de beoordeling van het economisch draagvlak niet gaat om de verhouding tussen de particuliere en de publieke sector, maar om de verhouding tussen de markt- en budgetsector. Onder marktsector valt dan ook die publieke goederenvoorziening, welke via de markt tegen marktprijzen plaatsvindt. De opbrengsten daarvan bepalen mede het economisch draagvlak.

Hoewel het gemaakte onderscheid markt/budgetsector enerzijds en particuliere/publieke sector anderzijds vanuit analytisch wetenschappelijk oogpunt juist en zinvol kan zijn, geeft het op de wijze waarop het soms door aanhangers van de theorie van het economisch draagvlak gehanteerd wordt, gemakkelijk aanleiding tot misverstanden en verwarring, en wel om ten minste twee redenen.

Ten eerste wordt nogal eens de indruk gewekt, dat het onderscheid vanzelfsprekend is. Het is echter een fictie te veronderstellen, dat begrippen als „marktsector”, „particuliere sector”, „collectieve sector”, „budgetsector” en „publieke sector” ieder een vaste, gemakkelijk te onderscheiden betekenis hebben. Niets is minder waar. In de literatuur wordt de term „publieke sector” juist vaak gereserveerd voor wat hier met de term „budgetsector” wordt aangeduid.

Ten tweede is er het bezwaar dat zonder nadere definiëring een onderscheid tussen begrippen wordt gemaakt, terwijl de gehanteerde begrippen een verschillende emotioneel-politieke lading bezitten. Het terugdringen of ombuigen van de groei van de publieke sector is een politiek gevoelig onderwerp. Kan men deze term „publieke sector” vermijden door een meer objectief economische term, zoals „budgetsector”, dan vergroot men daarmee tegelijkertijd de politieke aanvaardbaarheid van die theorie.

Het economisch draagvlak en het zwartgeld-circuit

Een laatste kanttekening heeft betrekking op de bepaling van het economisch draagvlak. Hoe groot is nu de productie en hoeveel kunnen we in feite consumeren en investeren? Naast de traditionele meetproblemen die we bij de analyse van economische gegevens en processen tegenkomen, zoals de waardering van inkomsten in natura en de waardering van huishoudelijke arbeid, wordt de analyse ook geconfronteerd met het feit, dat de beschikbare gegevens slechts op een deel

van de economische werkelijkheid betrekking hebben. Men zou kunnen zeggen, dat met die gegevens slechts het officiële proces wordt beschreven.

Het is moeilijk om op een wetenschappelijk verantwoorde wijze iets te zeggen over het „officieuze” economisch proces. Het proces onttrekt zich aan de objectieve waarneming en is gemakkelijk object van allerlei speculaties en discussies, waarin subjectieve elementen een belangrijke rol kunnen gaan spelen. Over het zwartgeld-circuit in de economie is weinig bekend. Vaak wordt aangenomen dat het circuit steeds omvangrijker is geworden. Het bestaan van een zwartgeld-circuit rechtvaardigt mijns inziens wel de conclusie dat het draagvlak van onze economie groter is dan men in discussies over de maximale omvang van de collectieve sector in het algemeen aanneemt.

Het is verleidelijk voor voorstanders van een grotere collectieve sector hieruit de conclusie te trekken, dat de economie een grotere collectieve sector zou kunnen dragen. Hoewel die conclusie mij onder bepaalde vooronderstellingen gerechtvaardigd lijkt moet men toch, wil men hierop een beleid baseren een aantal overwegingen in acht nemen.

Allereerst wil ik wijzen op het vaak gesuggereerde verband tussen de groei van de omvang van de collectieve sector en de groei van de omvang van het zwartgeld-circuit. Een van de gevolgen van een steeds hogere druk van belastingen en sociale lasten zou zijn, dat steeds meer mensen die druk proberen te ontlopen. Dat uit zich onder meer in zwart werken, zwart beleggen; het inkomen dat daaruit voortvloeit wordt dan weer zwart besteed. Een uitbreiding van de collectieve sector zou in deze filosofie de omvang van het zwarte circuit doen toenemen, misschien ten koste van het officiële circuit, met voor een deel nog onbekende gevolgen.

Aan de andere kant zou dit zwartgeld-circuit juist een waarborg kunnen zijn voor het voortbestaan van een omvangrijke collectieve sector. Indien niet de mogelijkheid zou bestaan om zwart te werken of te beleggen, zouden deze activiteiten weleens, zo is de redenering achterwege kunnen blijven. De effecten van het zwartgeld-circuit op het officiële circuit zouden weleens positief kunnen zijn, in die zin dat het toekomstige draagvlak van de „officiële economie” positief wordt beïnvloed waardoor een gewenste omvang van de collectieve sector ook in de toekomst kan worden gegarandeerd.

De pretentie van bovenstaande overwegingen is niet meer dan het bieden van „stof tot nadenken”. Het vraagstuk van de omvang van de collectieve sector en de waardering daarvan, vraagt bijzondere aandacht.

D. A. Albregtse

Cursus Analyse van organisatieproblemen

Het Centrum voor Postacademisch Technisch Onderwijs in de Werktuigbouwkunde — samenwerkingsverband tussen de TH Delft, TH Eindhoven, TH Twente, het Koninklijk Instituut van Ingenieurs en de Onderwijscommissie VNO/NCW — organiseert op 23 april, 1, 7, 14 en 21 mei 1979 de vijfdaagse interdisciplinaire cursus „Analyse van organisatieproblemen” (een toepassing van denken in systemen en processen). De cursus wordt verzorgd door de Sectie Industriële Organisatie van de Afdeling der Werktuigbouwkunde van de Technische Hogeschool Delft. Het doel van de cursus is kennis en begrip over te dragen van dat deel van de systeemkunde dat de deelnemers kan helpen hun functie in de organisatie nog beter te vervullen en/of hun taak te verlichten waarbij vooral aandacht aan de toepassingsmogelijkheden wordt besteed.

De deelnamekosten bedragen f. 900 per persoon (inclusief boek, rapport, cursusmateriaal, lunches). Inlichtingen bij het secretariaat van het Centrum, Postbus 30424, 2500 GK 's-Gravenhage, tel.: (070) 64 68 00 tst. 53.

Conferentie Maatschappijgeschiedenis 1979

Op 20 en 21 april 1979 organiseert de Stichting Maatschappijgeschiedenis een conferentie over het thema „Techniek als factor in de maatschappelijke verandering in Nederland van ca. 1870 tot heden”. Onder de term techniek wordt verstaan de middelen tot beheersing van de materiële omgeving, van de sociale verhoudingen, de intermenselijke relaties en van de individuele gevoelens van de mens.

Plaats: Evert Kupersoord, Amersfoort. Men kan een uitnodigingsformulier met nadere gegevens over de conferentie, deelnemersprijs en wijze van aanmelden aanvragen bij de secretaris van de Stichting, p/a Nederlands Agromisch-Historisch Instituut, Vismarkt 40, 9711 KT Groningen, tel. : (050) 11 41 02.

Blijf bij
lees *ESB*

Boeken nieuws

Paul Einzig: Goud en geld. Oorspronkelijke titel: *The destiny of gold*. Vertaald door A. Th. M. Noyons en Th. M. Noyons-van der Velden. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1973, Aula nr. 510, 140 blz.

Een boekje dat bewijst dat economie geen „dismal science” hoeft te zijn, want hier valt wat te lachen! De bizarre, infantiel-reactionaire, tekst van Einzig is eerst in een (qua taalgebruik en vakjargon) erbarmelijk soort Nederlands vertaald door het duo Noyons — het soort vertalers dat „business-cycle” vast wel zal vertalen in „zaken-fiets” —, waarna een en ander rijkelijk gelardeerd wordt met spel- en zelffouten (die natuurlijk niet altijd van elkaar kunnen worden onderscheiden, bij gebrek aan het oorspronkelijke manuscript). Het resultaat is dat hier een tragi-komische rareiteit is ontstaan die in zijn soort wel uniek zal zijn. Een recensie, in de zin van een serieuze bespreking van de inhoud, zou te veel eer zijn voor dit mallotig geschrift. In plaats daarvan zal ik enkele fragmenten citeren die typerend zijn voor dit „wetenschappelijke pocketboek” (flaptekst). De algehele wartaal heb ik in drie soorten ellende ingedeeld, namelijk naar 1. inhoud; 2. vertaling; 3. spelling/zetsel. Dit zijn natuurlijk geen elkaar uitsluitende categorieën: bijvoorbeeld, fouten van de sub 2 en/of 3 genoemde soort treft men ook aan in de passages die sub 1 als inhoudelijke nonsens gerubriceerd worden. Alle citaten zijn letterlijke reproducties, inclusief de aanwezige spel-/zelffouten. De grammaticale fouten en de stijlfouten kan de lezer zelf wel signaleren.

Inhoudelijke rampspoed

„De betrekkelijke schaarste aan goud en de daaruit voortvloeiende ontoereikende monetaire aanvoer tegenover een onverzadigbare vraag trad op als een natuurlijke balans waardoor de vervuiling van het milieu werd beperkt” (blz. 7).

„Wat de politici betreft, maakt de uitbreiding van de valuta zonder strakke steunpunten het eenvoudiger hun kiezerscorps om te kopen tijdens verkie-

zingscampagnes . . . ” (blz. 30).

„Het prijsgeven van stabiele valuta's, hetgeen in brede kring wordt bepleit en nu al in de praktijk wordt toegepast, is louter een uiting van dezelfde mentaliteit die zich uit in vrije liefde, druggebruik en slemppartijen, maar dan op een oneindig grotere schaal” (blz. 66).

„Vandaar de gretigheid waarmee vele regeringen de idee hebben aangegrepen dat, aangezien het monetaire gebruik van goud ons een ongewenste en verachte discipline oplegt, dit goud uit het monetaire stelsel verwijderd dient te worden” (blz. 66).

„Het is veel populairder voor te stellen dat iedereen die tot de universiteit is toegelaten, als routinegebaar een graad dient te ontvangen na drie jaar druggebruik, demonstraties en zedeloosheid” (blz. 67).

„Al deze „veiligheid vóór alles” behoort tot het verleden. Zakelijk onderpand, reserveratio's, en dergelijke zijn niet meer nodig in die „dappere nieuwe wereld” van ons” (blz. 68).

„De toepassing van een goudloos monetair stelsel zal het mogelijk maken om de vernietigingsgroei te versnellen. Als het te laat is, zou men pas beseffen dat speciale trekkingsrechten (STR) in feite betekent „snellere totale ruïne” (blz. 75).

„Er is alle reden om te vrezen, dat een verdere verslapping van de discipline die voorkomt uit deze aanvaarding van STR, het voortschrijden der mensheid naar zijn ondergang zal verhaasten” (blz. 76).

„Het is in het belang van Frankrijk en van de andere vrije landen dat de Verenigde Staten in staat zullen zijn om een krachtige strategische goudreserve te behouden, zonder welke het voor haar zeer moeilijk is om een imperialistisch communistische expansie het hoofd te kunnen bieden” (blz. 99).

„Nu wij de houding van een van de geallieerden hebben besproken ten aanzien van het goud en de dollar, zullen wij

nu de houding van de mogelijk agressieve mogendheid, Sovjet-Rusland, gaan bekijken” (blz. 101).

„Zolang de dollar bloot blijft staan aan het risico van devaluatie, kunnen de Verenigde Staten hun vroegere prestige en macht niet terugwinnen. Er moet te veel inspanning besteed worden aan de verdediging van de dollar en dit vermindert de mogelijkheden om andere vrije landen die door communistische agressie bedreigd worden, bij te staan” (blz. 103).

„Het elimineren van de goddiscipline — of wat er van over is — uit het monetaire stelsel zou de concurrerende, grootscheepse omkoperij van de kiezers in beide landen doen toenemen” (blz. 107).

„Maar de verleiding om de op een na grootste of mogelijk de grootste goudproducent ter wereld te worden, leidt ertoe dat de Chinezen een politiek gaan volgen die gericht op de bevrijding van Siberië van Russische kolonisatie. Hoe meer de waarde van het goud wordt verhoogd, des te zwaarder zal waarschijnlijk deze overweging wegen bij het besluit of China een bondgenoot of een vijand van Sovjet-Rusland zal zijn” (blz. 127).

Vertaalrampen

„Ik ben er zeker van dat de Federale Reserve en de Schatkist van de Verenigde Staten, in tegenstelling tot de Zweedse Rijksbank in 1916, nog steeds bereid zijn om goud te *kopen* tegen de oude dollarpariteit van \$ 35 per ons of — in tegenspraak met hetgeen zij openlijk als tegendeel beweren — tegen de nieuwe prijs van \$ 38 per ons . . . ” (blz. 28).

„ . . . de dollar . . . zijn vaste pariteit . . . van \$ 35 m. per ons”. (blz. 62); „ . . . de devaluatie . . . op \$ 38,— per ons goud . . . ” (blz. 125).

„Terwijl dat dollarbiljetten in Canada op vertoon werden gecacepteerd in warenhuizen en hotels, zolang de ongelijkheid onderling slechts een fractie was, werden de Canadese dollarbiljetten op vertoon niet zo gemakkelijk aanvaard in de Verenigde Staten” (blz. 41).

„ . . . in 1922 tijdens de Genuese conferentie . . . de resolutie van Genua . . . de conferentie van Genua . . . Zich baserend op de Genuese resolutie, stelde de financiële commissie van de Volkerenbond bij de steun aan verscheidene landen inzake hun financiële herstel zeker, . . . ” (blz. 46/47).

„In de jaren dertig resulteerde de toe-

ESB: omdat de economie verder gaat...

nemende interventies door monetaire gezagsdragers in de buitenlandse valuta-reserves, in het vergaren en handhaven van grote buitenlandse valutareserves ..." (blz. 49).

„Dit systeem werd later bekend als „veelvoudige valutapraktijken" (blz. 53).

„Dit op basis van het feit dat toezicht de landen afschermt tegen de verwarrende invloed van stromingen in de wereld-economie" (blz. 53/54).

„Later, onder het nazi-regime, was het hierdoor ook in staat zijn herbewapening te financieren, dat onder het systeem van vrije uitwisseling zou zijn voorkomen door verandering van zijn betalingsbalans in negatieve zin ..." (blz. 54).

„Maar bij afwezigheid van een discipline in de economie ten aanzien van het goud heerst er nu een kortzichtige hebzucht en deze blijft heersen" (blz. 74).

„... de ontwikkeling van een „twee-rangen markt" met twee prijsseries: de officiële prijs van de Federale Reservebank en ..." (blz. 84).

„Gedurende verschillende perioden van de 19e eeuw werd de waarde van het goud als een monetaire eenheid betwist op basis van de instabiliteit wat betreft de goederen en diensten" (blz. 88).

„de goudprijskoers" (blz. 93).

„... het scheppen van een overmatige internationale liquidatie ..." (blz. 96).

„filiaal-fabrieken" (blz. 97).

„... namens de Governor en Raad van Besturen van zijn bank ..." (blz. 113).

„... om de middelen van het IMF te vermeerderen door de trapsgewijze stijging van de totale contingenten ..." (blz. 118).

„Dit zou voldoende goudsteun creëren voor de gestegen kredietomvang en het daaruit voortvloeiende spuien". (blz. 123).

„De agitatie tegen het goud blijft niet langer beperkt tot een handjevol valutadwazen van het soort van de sociale krediet-school" (blz. (129).

Spel-/zet(k)rampjes

Valuta-crisis ... beschouwd werden (blz. 13); budgetaire (blz. 15); ze lijdten zeker tot complicaties (blz. 19); het binnenstormen van goud (blz. 27); halstarrigste (blz. 49); om de goudreserve aan te zullen (blz. 51); een aternatief (blz. 56); officiële (blz. 62); goudpool (blz. 81); officiële (blz. 82); het leeuwendel (blz. 82); de markte (blz. 86); de jaarlijkse produktie (blz. 90); op lopenden rekening (blz. 98); limiet van \$95 miljard voor de oorspronkelijke uitgaven van STR (blz. 115).

Het is wel duidelijk dat het de organisatie van Het Spectrum ontbreekt aan een systematisch correctiemechanisme waardoor een oorspronkelijk werk (manuscript of boek) door een „referee" deskundig wordt beoordeeld, en een vertaling nog eens vakkundig wordt „gescreend". Op zich zelf is dit al een blamage voor een uitgeverij die pretendeert „wetenschappelijke" boeken te laten verschijnen. In dit geval kan Uitgeverij Het Spectrum daarbij nog het verwijt maakt worden dat zij door haar handelwijze Paul Einzig, gerenommeerd auteur als hij was, niet tegen zich zelf heeft weten te beschermen.

Aert Ketting

Malcolm Warner (ed.): Organizational choice and constraint: approaches to the sociology of enterprise behaviour. Saxon House, 1977, 252 blz.

Deze bundel opstellen handelt over een aloude probleem in het gedrag van ondernemingen, nl. de keuze tussen voluntarisme en determinisme. De vraag is met name in hoever de z.g. contingentie-benadering, waarbij de organisatie zich zou voegen naar aard van omgeving en deelnemers, een voldoende verklaring oplevert voor dit klassieke dilemma. Door de redacteur is een poging gedaan de negen bijdragen van auteurs uit zeven landen van vnl. gedragswetenschappelijke afkomst op elkaar af te stemmen en er zijn enige gemeenschappelijke colloquia in Londen en Parijs gehouden rond dit thema. Men zou het een voorbeeld kunnen noemen van een nieuwe Europese stijl van een wetenschappelijk debat.

Het blijkt dan dat de contingentie-benadering inderdaad een nieuwe ruimere analyse van ondernemingsgedrag mogelijk maakt, maar nog niet tot een solide paradigma is uitgegroeid.

De eerste bijdrage van Jerald Hage,

een bezoekende Amerikaanse hoogleraar aan de Ecole des Mines, is een indrukwekkende en zeer grondig uitgewerkte bijdrage. In ruim 50 pagina's wordt een zestal strategische keuzemogelijkheden ontwikkeld, nl. produktbescherming, horizontale integratie, specialisatie, differentiatie, vervanging en diversificatie. Verticale integratie hoort volgens Hage tot een andere categorie, nl. beheersing van toeleveranciers. Aan de hand van literatuur en voorbeelden laat hij zien dat wanneer eenmaal een basiskeuze van produkt en markt is gemaakt, de vervolkeuzen in feite door de omgeving en de technologie worden gedictieerd. Management wordt dan het nauwgezet ontleden van de omgeving, de maatschappij en de technologische ontwikkeling om deze te vertalen in het aangepaste beleid.

De andere bijdragen blijven beperkt tot voorspelbare discussiepunten, zoals de samenhang tussen instrumentele en inhoudelijke rationaliteit, klinische ca-

segewijze benadering tegenover modelmatige afstandelijke analyses, machts-coalities tussen en binnen organisaties, taakstructuren tussen democratie en bureaucratie, en de doorwerking van klassen in organisatorische hiërarchie.

Peter Abell, als wiskundig georiënteerd socioloog oorspronkelijk voorbestemd als opvolger van Joan Woodward aan het Imperial College, maar nu hoogleraar in Birmingham, geeft een verfrissende bijdrage aan de modelmatige ontwikkeling van onderhandelingsvormen met een toenemend aantal beperkingen, waarbij hij zoekt naar een koppeling van extensieve gegevensverzameling met gedetailleerde casestudies.

Samenvattend biedt dit boek een rijk overzicht van discussiepunten en lopend onderzoek rond keuzevrijheid en dwang in organisaties. Zoals gewoonlijk blijkt een deterministisch uitgangspunt betere aangrijpingspunten te bieden voor theorievorming dan voluntaristische varianten. Op basis van dit overzicht kan men in de toekomst grotere aandacht verwachten voor strategievorming binnen, maar ook tussen ondernemingen. Het is teleurstellend dat er geen gemeenschappelijke literatuuropgave en evenmin een index of poging tot een nomenclatuur te vinden is. Evenmin wordt het duidelijk hoe de onderneming wordt afgegrensd tegenover de omgeving. Er wordt in vele bijdragen aandacht geschonken aan culturele verschillen en elk van de schrijvers is op eigen wijze bezig met een vergelijkende benadering, maar er vindt nergens een afronding plaats van gebleken overeenkomsten of verschillen. Het lijkt me dat dit boek als een tussentijdse verslaglegging van empirisch onderzoek naar keuzevrijheid voor organisaties kan worden gezien, vnl. ten behoeve van mede-onderzoekers.

P. G. M. Hesseling

**BRINKMAN'S
BOEKHANDEL**

Jodenbreestraat 23 - kamer 2386
Amsterdam - Tel.: 020 - 525 4024

Ons specialisme?

Accountancy, financiering,
automatisering, marketing,
organisatie, economie
en geografie.
Alle NIVRA-studieboeken.

Uit voorraad? Bestellingen?
Verzending in binnen- en buitenland?

GEEN ENKEL PROBLEEM.